

ONKO TEILLÄ OMAHANGUA?

Matkalaukkulapsen Suomeen sopeutumisen haasteet

Tampereen ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö
Mediatuottamisen
suuntautumisvaihtoehto
Marraskuu 2009
Elina Kaukonen

OPINNÄYTTEEN TIIVISTELMÄ

Elina Kaukonen

Onko teillä omahangua? – Matkalaukkulapsen Suomeen sopeutumisen haasteet

Marraskuu 2009

50 sivua + henkilökohtaisen haastattelun pohja, sähköpostihaastattelu,

Matkalaukkulapsi -lyhytelokuvan käsikirjoitus, dvd

Tampereen ammattikorkeakoulu

Viestinnän koulutusohjelma

Mediatuottaminen

Lopputyön muoto: projektimuotoinen, lyhytelokuva ja kirjallinen tutkielma

Lopputyön ohjaaja: Kai Salonen

Avainsanat: kulttuurishokki, maailmankansalaisuus, monikulttuurisuus, paluumuutto, sopeutuminen

Opinnäytetyössäni käsittelen matkalaukkulasten sopeutumista Suomeen. Tutkielmani perustuu Tampereen ammattikorkeakouluun viestinnän koulutusohjelmaan ohjaamani *Matkalaukkulapsi* -lyhytelokuvan päähenkilön Aino sekä matkalaukkulasten haastattelujen analysointiin. Lisäksi käytän henkilökohtaisia kokemuksiani matkalaukkulapsena syventämään analysointiani. Pohjana analysoinnille käytän Ilona Tikan teosta *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit* (2004).

Pohdin opinnäytetyössäni kuinka pitkälti kuvitteellinen Aino ja haastattelemi matkalaukkulapset omaavat samanlaisia kokemuksia paluusta ja miten heidän kulttuurishokkinsa ilmenee. Käyn tutkielmassani läpi kulttuurishokin vaihteita, syitä ja paluun haasteita.

Matkalaukkulapseus voi olla koko loppuelämän mittainen taakka tai hyöty. Se on hyvin pitkälti kiinni itsestä, eli siitä miten asiaa pystyy itse käsittelemään ja kuinka kokemuksensa osaa muotoilla omaksi voimavarakseen loppuelämänsä varten.

THESIS SUMMARY

Elina Kaukonen

Do you have some omahangu? - The challenges in adaptation back to Finland for a Third Culture Kid

November 2009

50 pages + Forms for the personal and e-mail interviews, *Matkalaukkulapsi* -short film script, dvd

TAMK University of Applied Sciences

Media Programme

Area of specialisation: Media production

Type of Final Project: Project, a short film and a thesis

Thesis supervisor: Kai Salonen

Keywords: culture shock, citizenship of the world, intercultural experiences, re-entry, adaptation

Abstract:

In my final thesis, I discuss the adaptation process of Third Culture Kids (TCKs) when they move back to Finland. My thesis is based on the main character, Aino, in a short film *Matkalaukkulapsi* (eng. The Suitcase Kid) made at TAMK University of Applied Sciences and on the interviews of TCKs. In addition I am going to use my personal experience as a TCK to create more depth in my analysis. I am going to use the book *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit* (eng. A Finnish kid out in the world. Third Culture Kids) by Ilona Tikka as the basis for my thesis.

I am going to reflect on how the cultural shock is shown in Aino's and the TCKs' case and to what extent do they have similar experiences. I will also go through the different phases and causes of the culture shock and the challenges the TCKs go through when they move back to their "home country".

Being a TCK may become a burden or a benefit to you for the rest of your life. It really depends on yourself, how well you are able to process it and how well are you able to form it as a resource for yourself.

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Matkalaukkulapsi	9
2.1	Syntyperä ja tarkoitus	9
2.2	Profiili.....	10
2.3	Symboliikka	13
2.4	Kulttuurishokki	14
2.4.1	<i>Kulttuurishokin vaiheet</i>	<i>14</i>
2.4.2	<i>Kulttuurishokin aiheuttajat</i>	<i>16</i>
2.5	Paluuhaasteet.....	16
3	Lyhytelokuva – matkalaukkulapsi.....	22
3.1	Alkumetrit	22
3.2	Näyttelijät.....	22
3.3	Musiikki.....	23
3.4	Visuaalinen ilme ja äänet.....	23
3.5	Ainon profilointia	24
4	Haastattelut	26
4.1	Videoitu haastattelu	26
4.2	Sähköpostihaastattelu	27
5	Haastateltujen matkalaukkulasten paluuprosessi... 28	
5.1	Kulttuurishokin oireet	28
5.2	Kulttuurishokin syyt.....	30
5.2.1	<i>Kielimuuri ja tavat</i>	<i>30</i>
5.2.2	<i>Koulu.....</i>	<i>31</i>
5.2.3	<i>Oma asema.....</i>	<i>32</i>
5.3	Paluun haasteet.....	32
5.3.1	<i>Suomessa on tylsää</i>	<i>33</i>
5.3.2	<i>Kukaan ei halua kuunnella.....</i>	<i>33</i>
5.3.3	<i>Milloin me lähdetään takaisin?</i>	<i>34</i>
5.3.4	<i>Mulla ei ole ketään kaveria.....</i>	<i>35</i>
5.3.5	<i>Kukaan ei ymmärrä.....</i>	<i>36</i>

5.4	Kotiutuminen.....	37
6	Ainon paluuprosessi	39
6.1	Kulttuurishokin oireet	39
6.1.1	<i>Fyysiset oireet</i>	<i>39</i>
6.1.2	<i>Sosio-emotionaaliset oireet.....</i>	<i>39</i>
6.2	Kulttuurishokin syyt.....	41
6.2.1	<i>Kielimuuri ja tavat</i>	<i>41</i>
6.2.2	<i>Ruokailutottumukset.....</i>	<i>42</i>
6.2.3	<i>Oma asema.....</i>	<i>43</i>
6.3	Paluun haasteet.....	44
7	Tulosten pohdinta ja johtopäätökset	46
8	Yhteenvetoa	49
	Lähteet	50
	Liitteet	51

1 Johdanto

Matkalaukkulapsia on kaikkialla. Palattuaan takaisin ”kotimaahansa” ulkomailla vietettyjen vuosien jälkeen, he useimmiten näyttävät samalta kuin muutkin suomalaiset, mutta jokin tekee heidät erilaisiksi. Mistä matkalaukkulapsen tunnistaa? Esimerkiksi puutteellisesta suomenkielentaidosta sekä kulttuurin- ja historiantuntemuksesta, rastoista, pukeutumistyylistä, erilaisista pöytätavoista ja ruokailutottumuksista, empaattisuudesta mutta toisaalta sisäänpäin kääntyneisyydestä, ja ehkä he saattavat jopa vaikuttaa ylimielisiltä. Vaikka matkalaukkulasten kokemukset ovat henkilökohtaisia, on niissä silti monia yhtymäkohtia.

Käsittelen opinnäytetyössäni matkalaukkulasten paluumuuttoa Suomeen, sen haasteita ja vaihteita sekä paluun mukanaan tuomaa kulttuurishokkia. Aineistoni koostuu kolmesta osasta: *Matkalaukkulapsi* -lyhytelokuvasta, haastatteluista sekä omista kokemuksista.

Matkalaukkulapsi on Tampereen ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelmaan oppilastyönä ohjaamani noin 15-minuuttinen fiktiivinen lyhytelokuva. Päähenkilönä elokuvassa on Aino, joka on muuttanut 5-vuotiaana vanhempiensa työn perässä Afrikkaan. Elokuva alkaa siitä, kun Aino saa kuulla, että hänen on muutettava ensi tilassa takaisin Suomeen. Tarinassa seurataan Ainon ensimmäisiä viikkoja Suomessa ja paluun mukanaan tuomia vaikeuksia.

Elokuvan teema kumpuaa omista kokemuksistani matkalaukkulapsena, elokuvan päähenkilön kuitenkin olematta alter-egoni. Elokuvan idea on lähtöisin omasta halustani kertoa matkalaukkulapseudesta visuaalisin ja mahdollisimman realistisin keinoin. Toiminkin aluksi käsikirjoittajana. Noin vuoden käsikirjoittamisen jälkeen huomasin, etten saanut käsikirjoitusta haluamaani muotoon ja pyysin alusta asti mukana ollutta tuotantopäällikköä, Minni Leskistä, kirjoittamaan käsikirjoituksen. Totesin, että aihe oli minulle liian läheinen. En osannutkaan kirjoittaa tarinaa Ainosta tarpeeksi objektiivisesti.

Elokuvan tuotannossa on yhteistyökumppanina ja osarahoittajana toiminut Suomen Lähetysseura, joka siten toimii myös koko lopputyöni tilaajana.

Elokuva on tähän mennessä ollut nähtävissä kolmessa eri tilaisuudessa. Ensimmäiseksi se nähtiin TAMK:n oppilaitten järjestämässä tapahtumassa, nimeltään Tampere Art Factory, jossa esillä on Taiteen ja viestinnän osastolta valmistuvien lopputöitä. Toiseksi, kävin itse näyttämässä elokuvaa *Finnish Body Foreign Soul* -leirillä, joka oli suunnattu matkalaukkulapsille. Kyseisellä leirillä tein myös videohaastattelun. Kolmanneksi, sain kutsun tulla näyttämään elokuvaani ja puhumaan aiheesta seminaariin *Monikulttuurisen lapsuuden ja nuoruuden haasteet*, jonka järjestäjinä toimi yksitoista eri ulkomaille työntekijöitä lähettävää järjestöä.

Haastatteluaineistoon kuuluu kaksi eri haastattelua: videoitu henkilökohtainen haastattelutilanne sekä sähköpostihaastattelu. Henkilökohtaisessa haastattelutilanteessa minulla oli haastateltavina neljä matkalaukkulasta samanaikaisesti *Finnish Body Foreign Soul* -leirillä. Olin kirjoittanut kysymyksiä valmiiksi, mutta pyrin pitämään tilanteen rentona jutusteluhetkenä, eli kyseessä oli teemahaastattelu. Sähköpostihaastattelun kysymykset laadin myös itse ja lähetin haastattelun sähköpostitse matkalaukkulapsiystävilleni. He saivat joko vastata kysymyksiin järjestelmällisesti tai vapaamuotoisesti, eli haastattelun muoto oli puolistrukturoitu.

Muutin perheeni kanssa Namibiaan vuonna 1998. Vanhempani aloittivat siellä työskentelyn Suomen Lähetysseuran läheteinä. Olin juuri täyttänyt 15 vuotta. Asuin ensimmäisen puoli vuotta perheeni kanssa Namibian pohjoisosissa, Ambomaalla, jonka jälkeen muutin Windhoekiin oppilaskotiin käydäkseni Windhoekin kansainvälistä koulua. Oppilaskodin hoitajana toimi setäni perheineen ja lisäksi siellä asui kaksi muuta suomalaista nuorta. Asuin kaksi vuotta oppilaskodissa, kunnes perheeni muutti luokseni Windhoekiin, jossa asuimmekin yhdessä seuraavat kaksi vuotta. Namibiassa asumiseni sisälsi siis oikeastaan kolme eri vaihetta: elämisen maaseudulla perheen kanssa, elämisen oppilaskodissa ilman perhettä sekä lopuksi elämisen perheen kanssa kaupungissa.

Otsikossa mainittu omahangu on suomeksi hirssi. Omahangu on oshindongan -kielinen sana, jota puhutaan pääosin Namibian pohjoisosissa. Omahangusta tehdään yhtä Namibian perinneruoista, oshithimaa, eli puuroa. Puuroa syödään sormin, esimerkiksi villipinaattimuhennoksen, mopane-matojen tai kanan kanssa. Hirssiä kasvatetaan omilla pihdoilla ja se sopii sekä arki- että juhlaruuaksi. Hirssijyvien jauhaminen jauhoksi on tyttöjen tai nuorten naisten homma. Jyviä jauhetaan pitkällä puusta tehdyillä melkein

kaksimetrisillä survimilla astiassa, joka on laitettu maahan kaivettuun kuoppaan. Tästä syystä puuroa syödessä hampaissa narskuu hienon hienot hiekanjyvät. Viljan jauhaminen on rytmikäs operaatio, jota säestetään laululla. Jauhajia on yleensä kaksi ja heidän on onnistuttava saamaan rytmistä kiinni, sillä muuten tapahtuu yhteentörmäyksiä.

Analysoin tutkielmassani *Matkalaukkulapsi*-lyhytelokuvan päähenkilöä Ainoa, mutta käyn läpi myös haastattelemieni matkalaukkulasten kokemuksia paluusta. Haluan tutkijana pitää mielessä, että olenko ohjaajana ja alkuperäisaiheen luojana onnistunut välittämään aitoja kokemuksia valkokankaalle? Onko haastattelemissani matkalaukkulapsissa ja Ainossa mitään samaa? Ovatko samat luonteenpiirteet, kulttuurishokki, sopeutuminen ja sen haasteet näkyvissä sekä haastateltavissani että Ainossa? Käyn läpi esittämiäni kysymyksiä analysoiden ja tarkastellen niitä kahdesta näkökulmasta: haastateltavien sekä lyhytelokuvan päähenkilön Ainon. Haastateltavien kertomuksiin lisään myös omia kokemuksiani.

Lisäksi minua kiinnostaa kysymys siitä, muodostuuko ulkomailla asumiskokemus matkalaukkulapselle rikkaudeksi vai köyhyydeksi. Missä tilanteissa rikkautta voi käyttää ja miten ympärillä olevat ihmiset ottavat sen vastaan? Menevätkö rikkaudet hukkaan ja muodostuuko niistä loppujen lopuksi köyhyys, mikäli niitä ei voi käyttää?

2 Matkalaukkulapsi

2.1 Syntyperä ja tarkoitus

Matkalaukkulapsi-termin on luonut Ann-Christine Marttinen. Vuonna 1992 hän kirjoitti kirjan *Matkalaukkulapset*, johon hän sai innoituksen omista kokemuksistaan viiden matkalaukkulapsen äitinä. Marttinen asui perheineen Pakistanissa 11 vuotta toimien rehtorina, paikallisten opettajien kouluttajana ja kirjoittaen kristinopin oppikirjoja paikallisen kirkon kouluja varten.

Matkalaukkulapset sisältää matkalaukkulasten haastatteluja heidän kokemuksistaan ulkomailla asumisesta. Marttinen sanookin kirjan olevan matkalaukkulasten puheenvuoro, eikä heidän analysointinsa tai tilastointinsa (Marttinen, 1992, 7) Kirjassa Marttinen määrittelee matkalaukkulapset seuraavasti:

Suurin osa tämän päivän suomalaisista matkalaukkulapsista on lapsia, jotka vanhempiensa työn takia ovat asuneet useita vuosia, joskus koko lapsuutensa ulkomailla. Vanhempien työnantajina ovat toimineet eri lähetysjärjestöt, ulkoministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, firmat, teollisuus, Punainen Risti ja puolustusvoimat sekä monet muut organisaatiot. (Marttinen, 1992, 6)

Tällaisten matkalaukkulasten määrä lisääntyy jatkuvasti kansainvälistyvässä ja globalisoituvassa maailmassamme. ”Kasvaminen monen kulttuurin keskellä tulee enemmänkin normiksi kuin poikkeukseksi – jopa niille, jotka eivät koskaan lähde kotimaastaan: oma maakin kansainvälistyy.” (Junkkari & Junkkari, 2003, 117) Nykypäivänä on niin helppo liikkua maasta toiseen, kynnyks lähtemiseen on madaltunut.

Marttinen lukee matkalaukkulapsiksi myös toisen ihmisryhmän: ”Toinen matkalaukkulasten ryhmä ovat ulkomaalaiset lapset Suomessa.” (Marttinen, 1992, 6) Näitä ovat esimerkiksi Suomeen adoptoidut lapset ja maahanmuuttajalapset. Aion opinnäytetyössäni rajata adoptio- ja maahanmuuttajalapset tutkimuksen ulkopuolelle, sillä haluan nimenomaan tutkia Suomessa syntyneiden, suomalaisten vanhempien lapsia, kuten lyhytelokuvan Aino on. Vaikka toki myös elokuvan Namutenyaa voitaisiin Marttisen määritelmän mukaan kutsua matkalaukkulapseksi.

Matkalaukkulapsia kutsutaan muillakin termeillä. John ja Ruth Hill Useem loivat termin *Third Culture Kids*, *TCK*, (suom. kolmannen kulttuurin lapset) jo 1950-luvulla asuessaan perheensä kanssa Intiassa. He huomasivat, että Intiassa asuvat

ekspatriaattiperheet olivat muodostaneet omanlaisensa kulttuurin, joka ei vastannut kotimaan eikä asemamaan kulttuuria. Tätä kulttuuria he kutsuivat kolmanneksi kulttuuriksi, *Third Culture*. Termin käyttöä on laajennettu muotoon *Adult Third Culture Kids, ATCK*, joka viittaa aikuistuneisiin kolmannen kulttuurin lapsiin. (The Official Home of Third Culture Kids, 2009)

Lähetystyöntekijöiden lapsista käytetään englanniksi nimitystä *Missionary Kid, MK*. Lähetyslapsien voidaan sanoa olevan ehkä hieman erilainen ryhmä kolmannen kulttuurin lapsia, sillä he saattavat asua koko lapsuutensa ja nuoruutensa yhdessä maassa, oppia sen kulttuurin ja kielen täysin, kun taas muiden lähettävien tahojen lapset saattavat vaihtaa asemapaikkaansa muutaman vuoden välein. Tällöin sopeutumisprosessi ja elämänrytmi muodostuvat paljon nopeatahtisemmaksi ja kotiutuminen asemamaahan saattaa jäädä pinnallisemmaksi (Tikka, 2004, 17-18).

2.2 Profiili

Kirjassa *Nykyajan paimentolaiset. Työ ja koti maailmalla* (2003) Kaija Maria ja Lari Junkkari profiloivat matkalaukkulasta viidellä eri tavalla. Ensimmäkin he toteavat, että matkalaukkulapsilla on laajentunut maailmankuva, mutta silti heidän lojaliteetin tunteensa on hämmentynyt. Monikulttuurinen lapsi on tietoinen siitä, että on olemassa monta erilaista tapaa hahmottaa maailmaa ja todellisuutta. Häntä kuitenkin hämmentää, koska hän ei tiedä mihin samaistua sillä asiat ovat niin monimutkaisia ja ”omia maita” on useita (Junkkari & Junkkari, 2003, 121).

Toiseksi he sanovat matkalaukkulasten maailmankuvan olevan moniulotteisempi kuin yhdessä kulttuurissa eläneen lapsen. Matkalaukkulapsilla on konkreettinen kokemus kulttuurisista eroista ja maailmoista. Esimerkiksi tunteista, hajuista, äänistä, luonnosta, ihmisistä, kielestä, ristiriidoista, sodista ja köyhyydestä. Usein on niin, että ekspatriaattiperheet asuvat köyhissä maissa, joissa heidän oma tulotasonsa nostaa heidät paikalliseen väestöön verrattuna ylempään yhteiskuntaluokkaan. Lasten kokemus voi siis olla myös tuskallinen, sillä he näkevät heille läheisten ihmisten kokevan vaikeita asioita. He pystyvät eläytymään näihin ihmisiin, tapahtumiin ja kokemuksiin (Emt., 2003, 121).

Kolmanneksi Junkkarit toteavat, että matkalaukkulasten elämää rikastuttaa monikulttuurisuus, sillä kokemustasolla he ymmärtävät monen eri kulttuurin käytäntöjä.

Toisaalta on mahdollista, että samanaikaisesti he ovat tietämättömiä omasta kotikulttuuristaan, maansa historiasta ja suvustaan. Kun asuu monta vuotta ulkomailla jää väistämättä paitsi monista senhetkisistä pinnalla olevista aiheista, esimerkiksi televisio-ohjelmista, musiikista, julkkiksista, kulttuuri-, politiikka-, urheilu- ja muista uutisista. Lisäksi, mikäli lapsi/nuori käy paikallista tai kansainvälistä koulua, on mahdollista, ettei hän saa ollenkaan oman maan historian tai yhteiskuntaopin opetusta saati opintojen ohjausta liittyen opiskeluun Suomessa (Emt, 2003, 121). Toisaalta kuitenkin, huomasin itse, että suomalaisuuteni ja ylpeys synnyinmaatani kohtaan kasvoivat. Eräs haastattelemani tyttö sanoi, että hän halusi aina korostaa olevansa suomalainen, ettei häntä olisi sekoitettu amerikkalaisiin.

Neljänneksi, monikulttuurisista lapsista tulee usein sillanrakentajia eri kulttuurien välille. Heitä voi luonnehtia myös kulttuurisiksi kameleonteiksi, jotka pystyvät vaihtamaan väriä ympäristönsä mukaisesti. Matkalaukkulasten on täytynyt oppia kulttuurinen sopeutuminen selvitäkseen monessa kulttuurissa. Se on samalla etu, mutta myös haaste. Toisaalta he kykenevät helposti tulemaan toimeen ihmisten kanssa, vaihtamaan kieltä ja oppimaan uusia kulttuurisia käyttäytymistapoja, mutta samalla yhden kulttuurin omaksuminen täysipainoisesti saattaa tuottaa heille vaikeuksia. Matkalaukkulapsi muodostaakin oman kolmannen kulttuurinsa, joka on sekoitus kaikkia hänen tuntemiaan kulttuureja. Tämä saattaa vaikuttaa muiden silmiin epävakaiselta tai epäluotettavalta käyttäytymiseltä. Matkalaukkulapsi joutuu pohtimaan syvimpiä arvojaan, joiden mukaan pystyisi elämään missä tahansa kulttuurissa (Emt., 2003, 121-122).

Lukemani aineiston sekä haastattelujeni perusteella sain matkalaukkulapsista kuvan, että jotkut eivät välttämättä kykene ollenkaan luomaan yhtä ainoaa ”minää”, vaan muuttavat persoonaansa, käyttäytymistapaansa ja ajatusmaailmaansa ympäristönsä mukaan. Uuden minäkuvan luominen uudessa ympäristössä vie aikaa. Muutettuani takaisin Suomeen mielessäni kaikuakin kysymystulva: ”Mitä minä sitten teen? Minne minä sitten menen? Miten minä sen teen? Miten pitäisi olla? Kuka minä?”

Viidenneksi Junkkarit kertovat, että monikulttuuriset lapset ovat usein samanaikaisesti sekä ennakkoluulottomia että ennakkoluuloisia. Matkalaukkulapset ovat saaneet mahdollisuuden oppia tuntemaan erilaisista taustoista tulevia ihmisiä, he ymmärtävät, että erilaiset ihmiset voivat olla täysin samanvertaisia. Suurta osaa tämän oppimisessa

pelaavat lasten ystävät ja muut läheiset, sekä paikalliset että kansainväliset. Ennakkoluuloja saattaa ilmetä suhteessa kotimaahan, mutta myös asemapaikkaan. Ekspatriaattiperheillä on saattanut olla ulkomailla korkeampi elintaso kuin muilla ympärillä olevilla ihmisillä. On myös mahdollista, että vanhemmat ovat saattaneet suhtautua paikalliseen väestöön halveksuvasti, mikä voi helposti tarttua lapsiin (Emt., 2003, 122).

Marttisen kirja pohjautuu matkalaukkulasten kertomuksiin kokemuksistaan ja tunteistaan ulkomaille lähtöön, siellä asumiseen ja sieltä palaamiseen. Eräs lapsi kertoo näin:

Kun tulimme uuteen paikkaan olin ainoa eurooppalainen lapsi ja aina yksin. En kyennyt suhtautumaan afrikkalaisiin lainkaan. Minussa heräsi ihan puhdas rasismi. Tutkin eläimiä ja hyönteisiä, en halunnut opiskella kieltä enkä tietää mitään kulttuurista. Se oli mieletön virhe. Mutta en pystynyt rentoutumaan. Olin vain ahdistunut. (Marttinen, 1992, 48)

Lisäksi matkalaukkulasten suhtautuminen omaan kotikulttuuriin saattaa yllättäen olla alentuva ja jopa halveksuva. He eivät välttämättä ymmärrä ja hyväksy suomalaista peruselämänmuotoa ja Suomessa koko elämänsä asuneiden kapea-alaisuutta ja ennakkoluuloisuutta ja samalla he kokevat itsensä kansainvälisiksi ja suvaitseviksi suomalaisiksi (Junkkari & Junkkari, 2003, 123).

Kotimaassa asuvien mielestä monikulttuuriset lapset saattavatkin vaikuttaa ylimielisiltä ja lapsien suhtautuminen kotimaan ihmisiä kohtaan saattaa olla kärsimätön. Matkalaukkulapsista tuntuu, ettei heitä ymmärretä ja kuunnella, vaikka he haluaisivat vain jakaa omia kokemuksiaan. Ulkomailla vietetty lapsuus on heidän mielestään ihan yhtä ”normaalia” kuin jos he olisivat asuneet Suomessa. Eron tässä tekee matkalaukkulasten suhtautuminen kuuntelijoihin. He saattavat ajatella tietämättömyyden ja typeryyden olevan sama asia ja samalla vaikuttaa kaikkietäville omassa varmuudessaan (Emt., 2003, 123).

Edellisten viiden luonnehdinnan lisäksi Junkkarit kuvaavat monikulttuurisia lapsia myös näin:

Näillä lapsilla on todettu olevan myös ristiriitainen tapa päättää asioista. Koska oleminen on väliaikaista, monella lapsella on voimakas tunne siitä,

että elämää täytyy elää nyt mahdollisimman täysillä, sillä koskaan ei tiedä, milloin on taas muutettava ja tuleeko toista tilaisuutta. (Junkkari & Junkkari, 2003, 123).

Toisaalta, väliaikaisuuden tunne vaikeuttaa päätösten tekemistä. Matkalaukkulapset saattavatkin jättää asiat aina viimeiseen minuuttiin, sillä he odottavat, että kohta tulee kuitenkin joku joka päättää puolestani toisin ja sitten on taas lähdettävä, tai että voi vihdoinkin aloittaa suunnitelman toteuttamisen. Lapset kohdistavatkin usein syytöksensä oman elämän ongelmista ja mahdollisuudesta päättää omista asioistaan vanhempiinsa ja heidän työnantajiinsa. Kuitenkin heidän suhteensa auktoriteetteihin on myös arvostava (Emt., 2003, 123-124).

Ekspatriattiperheiden yhteisö ulkomailla on yleensä hyvin tiivis. Esimerkiksi Namibiassa asuessani meitä oli noin 5-7 Suomen Lähetysseuran lähettiperhettä ja tunsin, että me olimme oikeastaan yksi suuri perhe. Olimme hyvin paljon tekemisissä myös vapaa-ajalla ja muista lapsista tuli minulle uusia sisarusia. Pidämme edelleenkin läheistä yhteyttä.

Lisäksi auktoriteetteihin arvostavasti suhtautuminen vahvistuu paikallisissa tai kansainvälisissä kouluissa; esimerkiksi opettajia kutsutaan usein titteleillä Mr ja Mrs. Suhde ympärillä oleviin aikuisiin muodostuu positiiviseksi ja ravitsevaksi ja se luo samalla myös turvallisuuden tunteen (Emt., 2003, 124).

2.3 Symboliikkaa

Terminä matkalaukkulapsi kuvaa osuvasti sekä omia, että Ainin kokemuksia. Jatkan termin *matkalaukkulapsi* määrittelyä ja pohdintaa vielä symbolisella tasolla seuraavasti: tarkoitetaanko matkalaukkulapsella konkreettisesti matkalaukkua, joka pakataan ja heitetään olalle tai vastaavasti jota raahataan mukana maan toiseen ääreen? Laukkuun eivät mahdu kaikki tavarat, joita haluaisi liikutella kodista kotiin, vain tärkeimmät voi ottaa mukaan. Silti pienelle lapselle se sisältää juuri ne tärkeimmät tavarat. Lapselle nalle voi olla elämä ja tuoda hänen tarvitsemansa turvan, kun ympärillä oleva maailma on täysin uusi ja vieras. Aikuiselle konkreettinen työalueelle tutustuminen alkaa oikeastaan vasta asunnon ovien ulkopuolelta, mutta lapselle se alkaa jo talon seinien sisäلتä. Mitä tuttua ja turvallista on mukana, jonka ympärille voi pikkuhiljaa rakentaa uuden alun? Laukun kanssa tullaan myös Suomeen lomille. Mitäs silloin pakataan

mukaan? Ovatko tavarat samoja kuin työalueelle lähtiessä? Suomen loman aikana saatetaan usein elää matkalaukusta, se toimii väliaikaisena ”kotina”, mikäli perheellä ei ole enää kotia Suomessa tai muuta tukikohtaa, jossa asustella koko loman ajan. Onko laukulla tai sen sisällä olevilla tavaroilla parasta ennen päivää? Vanheneeko sisältö ikinä? Onko sisältö sama 5-vuotiaalla lapsella, joka lähtee työalueelle, kuin 18-vuotiaalla, joka palaa takaisin Suomeen. Mitä on muuttunut niin konkreettisesti kuin symbolisestikin? Varsinkin seuraava kysymys herättää minussa vahvoja tunteita: voiko tätä uutta sisältöä hyödyntää rikkautena vai muodostuuko siitä köyhdyttävä kokemus?

2.4 Kulttuurishokki

Kirjassaan *Suomalainen lapsi maailmalla – Kolmannen kulttuurin kasvatit* (2004) Ilona Tikka kuvaa kulttuurishokkia, sen oireita ja sitä, miten se etenee vaiheittain. Tikka lainaa Adrian Furnhamin ja S. Bochnerin kirjasta *Culture Shock: Psychological Reactions to Unfamiliar Environments* kahta listaa. Toinen sisältää kulttuurishokin oireet ja toinen erottelee kulttuurishokin vaiheisiin.

2.4.1 Kulttuurishokin vaiheet

Kulttuurishokki sisältää neljä vaihetta:

- Kuherruskuukausi
 - Kriisi eli kulttuurishokki
 - Toipuminen ja mukautuminen
 - Sopeutuminen ja vakaa tila
- (Tikka, 2004, 53)

Ensimmäistä vaihetta, eli kuherruskuukautta Tikka kuvaa näin:

Kulttuurishokin aloittaa kuherruskuukausi, jonka muuttaja kokee ensimmäisten kuukausien aikana. Tulokkaan ensireaktioita muuttoon ovat uutuudenviehätys, innostus, ihmetys ja sydämelliset, ystävälliset ja jopa pinnalliset suhteet uusiin ”isäntiin”. (Emt., 2004, 52)

Kuherruskuukausi saattaa kestää noin muutaman kuukauden, riippuen toki ihmisestä ja tilanteesta, jonka jälkeen iskee kriisi eli kulttuurishokki.

Toinen vaihe eli kriisivaihe ilmenee eri ihmisillä eri asteisena, mutta yleensä se kuitenkin tulee jokaiselle. Tikka toteaaakin, että varsinkin lapsen on oikeastaan hyvä asia

käydä kriisivaihe läpi ja hänen oireitaan käsitellä yhdessä vanhempien kanssa, jotta hän voisi hyväksyä uuden tilanteen alkaneen ja siirtyä sopeutumisprosessissa eteenpäin (Emt., 2004, 58).

Kriisivaihe sisältää usein hyvin vahvoja ja vaikeita tunteita, joiden läpikäyminen on kuitenkin tärkeää ja terapeutistakin, jotta voi sitten lopulta alkaa nauttia uudesta. Seuraavassa on listattuna kulttuurishokin kriisivaiheen fyysiset ja sosio-emotionaaliset oireet:

Fyysiset

- eristyneisyys
- itkuisuus
- paniikkikohtaukset
- syömishäiriöt
- unettomuus
- väsymys

Sosio-emotionaaliset

- alistuneisuus
 - masentuneisuus
 - hermostuneisuus
 - kyynisyys
 - pelokkuus
 - pessimistisyys
 - turhautuneisuus
 - vihaisuus
 - yliherkkyys
 - yksinäisyys
- (Emt., 2004, 53)

Kun kulttuurishokin toinen vaihe on käyty läpi, seuraa toipumisen ja mukautumisen vaihe, jossa muuttaja toipuu edellisistä tunteista ja alkaa mukautua uuteen kulttuuriin oppimalla uuden kielen ja kulttuurin.

Viimeisestä vaiheesta Tikka kirjoittaa näin: ”Sopeutumisen ja vakaan tilan ihminen saavuttaa kun hän kokee kuuluvansa uuteen kulttuuriin.” (Emt., 2004, 53)

Sopeutuneisuus ja vaka tila ei kuitenkaan vie täysin pois sitä mahdollisuutta, että ihminen kokee joskus stressiä tai hämmennystä uusista asioista.

Kulttuurishokin läpikäyminen on yksilöllistä. Joillakin se kestää joitakin kuukausia, toisilla vuosia. Usein vanhemmat saattavat sanoa lapsistaan, ettei heillä ole ollut

kulttuurishokkia, vaan he ovat nopeasti ja täydellisesti sopeutuneet uuteen kulttuuriin. Olisi silti hyvä huomioida, että pienet ja lyhytaikaisetkin muutokset ihmisessä voidaan tulkita kulttuurishokiksi. Kun tämä asia hyväksytään, helpottaa se sekä kulttuurishokkia läpikäyvää että hänen ympärilläänkin olevia.

2.4.2 Kulttuurishokin aiheuttajat

Lapsi kokee uuden ympäristön eri tavalla kuin aikuinen. ”Kun aikuinen reagoi uusiin asioihin kodin ulkopuolella, lapsi saattaa reagoida uusiin asioihin uudessa kodissa” (Emt., 2004, 55). Tikka listaa lapsen kulttuurishokin aiheuttajiksi seuraavat asiat:

- uusi ympäristö
- kielimuuri ja tavat
- ruokailutottumukset
- koulu
- oma asema
- rajallinen liikkumisvapaus

(Emt., 2004, 57)

Suomeen palatessa viimeinen kohta muuttuu rajattomaksi liikkumisvapaudeksi, joka sekin tuntuu hurjalta ikkunoissa olevien kaltereiden ja vanhempien kyydeistä riippuvaisena olemisen jälkeen. Myöskään julkisten kulkuvälineiden käyttämisen opettelu ei välttämättä ole helppoa.

2.5 Paluuhaasteet

Tikka käy kirjassaan läpi myös lapsen paluuhaasteita. Seuraavan ajatuksen hän on saanut Bruce La Brackilta, joka esitteli aihetta Global Nomads International konferenssissa otsikolla *Global Nomad re-entry- Why ”coming home” is problematic for internationally mobile children and those who care about them.* ”Paluussa on kaksi ainutlaatuista piirrettä: palaajan idealisoitu näkemys kotimaasta ja itsestäänselvyys- asenne” (Tikka, 2004, 83). Idealisoitu näkemys on usein vanhempien kertomusten ja mahdollisten Suomen lomien perusteella muodostettu näkemys kotimaasta. Sen perusteella oletetaan, että kun perhe palaa Suomeen, tuntuu heistä siltä, että he palaavat kotiin; mikään ei ole muuttunut, ei Suomi, muttei myöskään oma persoona. Usein saatetaan myös unohtaa, että Suomeen jääneiden läheistenkin elämä jatkaa eteenpäin kulkuaan.

Ensimmäinen lapsen paluuhaasteista on Tikan mukaan se, että lapsi saattaa tuntea Suomen tylsäksi paikaksi. Kun ei vielä tiedä tai muista paikoista ja ihmisistä mitään, kestää jonkin aikaa ennen kuin niihin pääsee käsiksi. Uuden arjen ja elämäntavankin opettelu vie paljon aikaa ja energiaa niin lapsilta kuin aikuisilta. Tällöin lapsista saattaa tuntua siltä, ettei elämän aloittamiseen saa tarpeeksi tukea tai apua omilta vanhemmilta, jolloin elämä muuttuu tylsäksi.

Myös elintason tai yhteiskuntaluokan aleneminen saattaa vaikuttaa asiaan. Ulkomailla asuessa ekspatriaattiperhe usein tienaa paikalliseen elintasoon nähden todella hyvin, mutta kun se palaa Suomeen, muodostaa raha uuden raja-aidan sen välille mitä voi tehdä ja mitä ei. Kaikki ei olekaan enää mahdollista.

Ulkomailla asuessa on perheellä saattanut olla kotiapulainen kotona, jonka kanssa lapsi on voinut viettää aikaa. Lisäksi useisiin kulttuureihin liittyy päivittäinen vieraileminen ihmisten kodeissa, sekä paikallisten että mahdollisten muiden suomalaisten. Muutos voi myös olla se, että normaali, jokapäiväinen sosiaalinen kanssakäyminen ihmisten kanssa vähenee. Kukaan ei enää tulekaan käymään päivittäin, eikä itse enää voi mennä naapuriin sopimatta.

Toinen paluuhaaste on se, että matkalaukkulapsi kokee, ettei kukaan halua kuunnella häntä. Aluksi toki Suomen sukulaiset, ystävät ja tutut haluavat kovasti kuulla palaajan elämyksiä ja kokemuksia, mutta jonkin ajan päästä se laantuu, eikä kysymyksissä oikeastaan koskaan mennä pintaa syvemmälle (Tikka, 2004, 83).

Minulta on esimerkiksi kysytty, että asuitteko te siellä Namibiassa jossain bambumajoissa? Ja että kulkiko ne tiikerit siellä ihan vapaana? Millaisia vaatteita siellä myydään? Omista kokemuksistaan hiljaa olemisen oppii, kun ihmiset ympärillä alkavat pitää matkalaukkulasta ylimielisenä, kun hän koko ajan vaan kertoo omia erilaisia ja erikoisia tarinoitaan ja on muka niin olevinaan. Sitä oppii olemaan kertomatta kokemuksistaan, vaikka ne ovatkin juuri ne ainoat lapsuus- ja nuoruusmuistot.

Kolmantena paluuhaasteena Tikka ottaa esille matkalaukkulapsen kysymyksen ”Milloin me lähdetään takaisin?” (Emt., 2004, 83) Kuherruskuukautta seuraa kulttuurishokki, johon liittyy ikävä takaisin ulkomaille. Asta Lehtimäki kirjoittaa *Maija-Kaisa. Matkalaukkulapsi* kirjassaan seuraavasti aiheesta ”sopeutumista”: ”Useassa kulttuurissa kasvaneen lapsen kokemus on ristiriitainen. Ajan kuluessa lähipiiri ei jaksakaan enää

kuunnella ikävääsi – sitä paitsi olet aina muualla kun siellä, mihin kaipaat.” (Lehtimäki, 2008, 54) Matkalaukkulapsen rima maiden välillä muuttamisesta, epämieluisien asioiden kohtaamisen välttelemisestä, on alhaalla. Hän muistaa, kuinka edellisessä maassa kaikki oli hyvin ja alkaa heti kaivata sinne takaisin, kun asiat eivät menekään niin sujuvasti uudessa maassa.

Eräs sähköpostihaastatteluun osallistuneista vastasi kysymykseeni, oliko palaaminen ulkomaille helppoa vai vaikeaa Suomen lomien jälkeen, seuraavasti:

50-50, tavallaan ehkä ongelmana oli se, että teininä kun elämä on vaikeaa tietysti ennestään, niin konfliktitilanteet tuntuvat ikäänkuin ylityspääsemättömiltä. Silloin oli helppo todeta, ”hei, menen takasin Namibiaan, so long suckers! Ja vice versa. Aina pääsi pakoon toiseen maahan.

Muutto ei tietenkään ratkaise ongelmia, vaan olisi hyvä opetella ottamaan itseään niskasta kiinni ja yrittää kaikin keinoin päästä mukaan ja oppia tulemaan toimeen. Matkalaukkulapsia kehotetaan kääntymään ammattiauttajien puoleen tai hakeutumaan vertaistukiryhmään, mikäli tuntuu liian vaikealta.

On kuitenkin mahdollista, ettei matkalaukkulapsi sopeudukaan koskaan kotimaahansa ja ironista kyllä, sekin on mahdollista, ettei matkalaukkulapsi sopeudu myöskään asemamaahansa enää uudestaan, vaan hän pysyy kolmannen kulttuurin lapsena.

Neljäs paluuhaaste matkalaukkulapselle on se, että hän kokee, ettei hänellä ole ketään kaveria. Sukulaiset ja vanhat ystävät ovat jatkaneet omaa elämäänsä ekspatriaattiperheen asuessa ulkomailla. Lapsen saattaa olla vaikeaa löytää oma paikkansa uusien ihmissuhteiden ja tilanteiden keskeltä. Saattaa olla hyvin vaikeaa jatkaa vanhoja ystävyysuhteita, mutta uusien ystävienkin etsiminen on hankalaa (Tikka, 2004, 84).

Jotkut matkalaukkulapset kuitenkin avaavat uuden sivun elämässään muuttaessaan uuteen maahan, jättäen vanhat kaverit tietoisesti menneisyyteen. Vanhat ystävyysuhteet on mahdollista uudelleen lämmittää, mikäli siihen on tarve tai halu. Uudet suhteet saatetaan sitten luoda nopeasti, jolloin ne saattavat jäädä pinnallisiksi.

Hypätään suoraan small-talkista syvällisempiin keskusteluihin, kuitenkin paljastamatta liikaa itsestään.

Huomasin itse Namibiassa asuessani, varsinkin loppuaikoina, että kun koko ajan tiesin tilanteeni olevan väliaikaista, en halunnutkaan luoda syvällisiä ystävyysuhteita paikallisiin tai ihmisiin kansainvälisessä koulussa. Kuitenkin suhteeni muihin suomalaisiin syvenivät, koska tiesin, että Suomeen muuttaessani voisin olla heihin helpommin yhteydessä ja tapaamiset olisi helppo järjestää. Tämä olikin tavallaan selviytymiskeino, jonka avulla suojelin itseäni tulevien jäähyväisten aiheuttamalta kivulta.

Suomeen muuttaessani minulla meni pitkään, ennen kuin saatoin luoda syvällisempiä ystävyysuhteita. Vaikka olinkin jo täysi-ikäinen ja itse vastuussa tekemisistäni ja menemisistäni, en siltikään päässyt eroon väliaikaisuuden tunteesta ja mahdollisten uusien jäähyväisten pelosta.

Mielestäni on mielenkiintoista, että Tikan mukaan matkalaukkulapsen ei kannata heti alkaa puhua omista, erilaisista kokemuksistaan ulkomailla (Emt., 2004, 84). Se on toisaalta ymmärrettävää, sillä ihminen ja varsinkin lapsi haluaa tulla hyväksytyksi eikä erottua liikaa joukosta. Mikäli lapsi vaikenee aluksi kokemuksistaan, on hänen mahdollista tulla ensin tunnetuksi omana itsenään, eikä matkalaukkulapsena. Useat matkalaukkulapset kuitenkin mainitsevat, että oli kivaa kuinka ulkomailla uusi tulokas otettiin huomioon koulussa. Junkkarien kirjassa eräs matkalaukkulapsi sanoo näin:

Kun menin sinne [kouluun Suomessa] ensimmäistä kertaa, sanottiin vain, että tuossa on sinun pulpettisi ja kaikki tuijottivat. Kanadassa uuden oppilaan tuloon suhtauduttiin toisin: siitä puhuttiin jo etukäteen ja kun hän saapui, hän kertoi itsestään ja me kaikki kyselimme innokkaasti vielä lisää. (Junkkari & Junkkari, 2003, 179)

Kun olin asunut kuusi vuotta Suomessa, aloitin työt uudessa työpaikassa. Minulla meni yli puoli vuotta kunnes kerroin työkavereilleni taustastani Namibiassa. Koen, että se oli hyvä päätös. He olivat jo varmasti ehtineet muodostaa minusta kuvan ihmisenä, eikä Namibia-taustani tuntunut juurikaan muuttaneen heidän mielipidettään minusta. Kiinnostusta kuitenkin löytyy edelleen. Vähän väliä joku yllättää ja kysäisee taas, millaista oli asua ulkomailla tai että millainen maa Namibia on. Silloin on kiva kertoa,

sillä se ei tunnu tyrkyttämiseltä tai itsensä ylemmäksi nostamiselta, vaan olen edelleen se sama Elina, joka kertoo tarinoita ja vaan jakaa tietoaan tai mielipidettään tällä kertaa tästä asiasta.

Aluksi siis on vaikea luoda ystävyyssuhteita tai yrittää elvyttää vanhoja. Mikäli muuttaa uudelle paikkakunnalle asumaan, on sosiaalinen verkosto luotava ihan alusta asti uusiksi. Koulu, harrastukset ja varsinkin lähetytlapsilla seurakuntapiirit ovat hyviä paikkoja, mistä kavereita voi löytää. No, mitäs jos on koulunsa jo suorittanut ja harrastukset eivät oikeastaan (ainakaan vielä) kiinnosta? Tämä oli tilanne omalla kohdallani, kuten myös Ainin kohdalla. Sosiaalista verkostoa on vaikea lähteä luomaan silloin, kun se ei luonnollisesti muodostu ympärille.

Muutimme veljeni kanssa Tampereelle Suomeen tullessamme, jossa meillä oli onneksi sukulaisia ympärillä. Huomasimme sukulaisten merkityksen korostuvan tilanteessamme. Suurin piirtein samanikäisten serkkujemme kanssa olimme tekemisissä monta kertaa viikossa, kuten myös isovanhempiemme. Isovanhempamme olivat myös olleet lähetystyössä Namibiassa 50-60-luvuilla sekä uudestaan 90-luvun lopulla, jolloin mekin asuimme vielä Namibiassa. Heidän kanssaan oli ihana keskustella Namibiasta, ihmisistä ja kokemuksista. He ymmärsivät ja jaksoivat aina kuunnella ja olla kiinnostuneita. Tuntui hyvältä, että saattoi purkaa tuntojaan ja kokemuksiaan läheisille ihmisille. Luulen, että tämä auttoi ainakin Tikan mainitsemien toisen ja kolmannen paluuhaasteen kohdalla, meitä kuunneltiin ja meillä oli kavereita.

Muutamit haastateltavistanikin sanoivat, että välit sukulaisiin olivat Suomeen paluun jälkeen hyvin läheiset, heitä tavattiin viikoittain, ellei peräti päivittäin. Eräs haastateltavistani sanoi, että kun hän on nyt täällä Suomessa, hän arvostaa sitä, että voi pitää yhteyttä sukulaisiin ja käydä heidän luona aina vapaapäivinä. Hän kertoi myös, että kun mainitsee asiasta työkavereilleen, he usein ihmettelevät, miksi sukulaisten luona pitää käydä niin usein ja että miten suhde sukulaisiin voi olla niin läheinen.

Viidentenä ja viimeisenä paluuhaasteena Tikka mainitsee sen, että matkalaukkulapsesta tuntuu, ettei kukaan ymmärrä häntä. Hän viittaa tällä ihan konkreettisiin, kielellisiin ongelmiin. Kieli kehittyy jatkuvasti ja uusia käsitteitä ilmestyy koko ajan. Nuori saattaa helposti tuntea itsensä tyhmäksi, kun ei tiedäkään uusia slangisanoja tai muoti-ilmauksia. (Emt., 2004, 85)

Lisäksi vielä, mikäli nuori on mahdollisesti käynyt muuta, kuin suomenkielistä koulua, on hän oppinut käsitteitä ja sanoja, joita hän ei yksinkertaisesti osaa suomeksi. On myös mahdollista, että niin kutsuttu leikkikieli tai kieli, jota käytetään kavereiden kanssa, on ollut joku muu kuin suomi. Tästä seuraa se, että kun keskustelut päivittäisistä asioista pitäisi käydä suomeksi, luikahtaa keskustelun väliin sanoja muillakin kielillä.

3 Lyhytelokuva – *matkalaukkulapsi*

3.1 Alkumetrit

Opinnäytetyöni ensimmäisen osan, lyhytelokuvan käsikirjoituksen kirjoittamisen, aloitin jo vuonna 2007. Noin puolen vuoden kirjoittamisen ja lukuisten versioiden jälkeen kuitenkin huomasin, etten pysty kirjoittamaan objektiivisesti minulle näin läheisestä aiheesta. Olin pyytänyt koulukaveriani, Minni Leskistä, tuottajaksi elokuvaan jo ihan alkumetreillä. Hän oli ollut mukana käsikirjoittamisessa alusta asti, joten päätin pyytää häntä ohjaamaan käsikirjoituksen oikeille raiteille ja kirjoittamaan sen loppuun. Keskustelumme ja Marttisen kirja *Matkalaukkulapset* toimivat käsikirjoituksen innoittajina. Eipä aikaakaan, kun pääsimme kuvaamaan.

Lyhytelokuvan ohjausta suunnitellessani halusin kiinnittää huomiota päänäyttelijöiden castingiin, musiikkiin, värimaailmoihin sekä Afrikka-kohtausten yleiseen visuaaliseen ilmeeseen ja äänimaailmaan.

3.2 Näyttelijät

Namutenyan näyttelijän valinta oli helppo. Tunsin erään namibialaisen tytön, Olivia Amupalan, joka oli perheineen muuttanut Suomeen joitakin vuosia aiemmin. Olin itse asiassa alusta asti halunnut afrikkalaissyntyisen tytön mukaan tarinaan koko ajan pitäen mielessäni Oliviaa. Hän onneksi suostui heti ilomielin, vaikkei ollut koskaan varsinaisesti näytellytkään kameran edessä. Hänessä on kuitenkin ”sitä jotain”, joten saatoin luottaa siihen, että hän pärjäisi.

Ainon näyttelijäksi minulla oli ensin mielessä eräs tuttu, joka ei sitten aikataulusyistä päässyt mukaan. Hän kuitenkin suositteli Mimosaa Lindahlia, joka oli kuulemma kiinnostunut Afrikasta. Mimosan kanssa keskustelimme etukäteen pitkään aiheesta ja teemoista ja hän tuntui heti ymmärtävän, mitä tarkoitan ja haluan.

Mummun ja vaarin näyttelijöiksi saimme onneksemme ammattilaiset Laila Räikän ja Matti Nurmisen. Hassu sattuma kävi, kun puvustuksen sovituksessa kävi ilmi, että Nurminen on erään Namibiassa asuneen perhetuttuni veli!

3.3 Musiikki

Musiikista vastaavaksi halusin ehdottomasti oman isäni, Sakari Löytyn. Hän on ammattimuusikko, joka asuu Namibiassa, työskennellen paikallisen kirkon musiikkityön parissa.

Hänen työhönsä kuuluu namibialaisen kansanmusiikin kerääminen ja tallentaminen, joten tietoa ja taitoa hänellä kyllä riittää saada kasaan autenttisen kuuloista musiikkia! Hän on säveltänyt ja nauhoittanut elokuvan musiikit itse asiassa Namibiassa, kotistudiossaan.

Mielestäni nimenomaa elokuvan musiikit luovatkin kokonaisuuteen oman autenttisen tunnelmansa.

3.4 Visuaalinen ilme ja äänet

Värimaailmat halusin luoda Ainon mielialojen mukaan. Afrikassa hän tuntisi olonsa onnelliseksi, turvalliseksi ja hyväksytyksi, joten värisävyn piti olla mahdollisimman lämmin. Myös lentokenttä-kohtauksen takaumassa on lämmintä väriä muistuttamassa näistä tunteista.

Suomen värimaailma tulisi olla kylmä, joka kertoisi Ainon ahdistuksesta ja turvattomuuden tunteesta. Lopussa olevan Marttalan tulisi kuitenkin olla lämmin, sillä siellä hänet hyväksyttäisiin joukkoon sellaisena kuin hän on.

Afrikan halusin siis luoda mahdollisimman lämpimäksi värimaailmaltaan. Ainon huoneen tulisi olla lämmin ruskea ja tunnelmallinen, jossa myös sammalenvihreä hyttysverkko näyttelisi suurta visuaalista roolia.

Aidot Afrikka-kuvamateriaalit on kuvannut Veikko Ruohotie Namibiassa. Näistä kuvista halusin mahdollisimman värikylläisiä. Lämmön ja värien yltäkylläisyyden tulisi näkyä aidossa Afrikka-materiaalissa.

Äänimaailmaan halusin ehdottomasti paljon erilaisia yöllisiä Afrikan ääniä, varsinkin kaskaiden soittoa. Samainen äänimaailma toistuu itse asiassa elokuvassa kohdassa, jossa Aino makaa mummulan sängyllä ja rummuttaa käsillään vatsaansa. Toivon, että tämä äänimaailma, musiikki ja visuaalinen ilme avaavat yhdessä katsojan muitakin aisteja, ainakin haju- ja tuntoaistin.

3.5 Ainon profilointia

Henkilögalleriaa kirjoittaessani huhtikuussa 2008 kirjoitin Ainosta näin: ”Aino (19) syntyi Suomessa ja kävi tarhassa sekä musiikkileikkikoulussa. Ollessaan 5-vuotias hän lähti vanhempiensa työn perässä Afrikkaan. Aino oli innoissaan lähdöstä, mutta totta kai hän jäi kaipaamaan kavereitaan Suomessa.”

Jatkoin Ainon taustatarinaa ja analysointia Mimosan kanssa keskustellessa. Tällaisena matkalaukkulapsena näen Ainon: Ainoa leimaa matkalaukkulapsille ominainen reippaus. Afrikassa asuessaan hän oli omatoiminen, innokas oppimaan uutta ja tutustumaan uusiin ihmisiin. Eipä aikaakaan, kun hänellä olikin jo laaja paikallinen ystäväpiiri. Kielen hän myös oppi nopeasti paikallisilta ystäviltään.

Aino asui vanhempiensa kanssa maaseudulla ja kävi paikallista koulua. Hänen äitinsä piti hänelle suomalaista koulua, kunhan kiireiltään ehti. Samalla paikkakunnalla ei asunut kuin muutama suomalainen pariskunta, joilla ei ollut lapsia. Aino oli onnellinen Afrikassa.

Aino perheineen kävi lomilla Suomessa vain 2-4 vuoden välein, joten lapsuudenaikaiset kaverit unohtuivat ja yhteydet heihin katkesivat. Ennen lähtöään Afrikkaan Ainolla oli hyvin läheinen suhde molempiin isovanhempiinsa. Suomen lomilla ollessaan he olivat asuneet mummulassa. Ainon ja vaarin välinen suhde oli lämmin aina heidän tavatessaan. Mummu oli katkeroitunut Ainon isälle, sillä tämä oli ”riistänyt” häneltä tyttären ja lapsenlapsen ja vienyt heidät mukanaan Afrikkaan. Mummun katkeruus oli näkynyt myös hänen suhteessaan Ainoon. Mummu ei halunnut luoda suhdetta Ainoon lyhyiden lomien aikana, sillä Aino lähtisi kuitenkin kohta pois, jolloin jäähyväiset olisivat kivuliaammat mummulle itselleen.

Ainon lähtö Afrikasta tapahtui nopeasti, olosuhteiden pakosta. Hän ei kunnolla ehtinyt hyvästelemään ystäviään tai paikkoja. Vanhemmat jäivät kuitenkin vielä Afrikkaan, sillä Ainon lääkäri-isää tarvittiin siellä levottomuuksien keskellä. Heidän mielestään oli turvallisinta lähettää Aino pois, takaisin kotiin, olihan siellä isovanhemmilla paikka Ainolle.

Ainon palatessa Suomeen mummu siirtää kokonaan katkeruutensa kohteeksi Ainoon. Vaari yrittää ymmärtää ja osoittaa myötätuntoa Ainoon huolta ja ikävää kohtaan, vaikka on samalla hieman häpeissään mummun käyttäytymisestä. Aino kapinoi

isovanhempiaan vastaan ja syyttää heitä nopeasta muutosta, keskenjääneestä elämästä Afrikassa.

Aino suhtautuu ympärillä oleviin ihmisiin ennakkoluuloisesti, hänen mielestään kukaan ei voi ymmärtää häntä. Samalla hän käy läpi kulttuurishokkia. Ainon ei anneta olla erilainen, vaan hänet, varsinkin mummun toimesta, yritetään sulloa heti Suomimuottiin, eikä Aino millään voi hyväksyä ja ymmärtää tätä.

Lopulta kuitenkin vaari keksii idean, jolla Ainon ja mummun välit voidaan saada kuntoon. Hän hyödyntää molempien kiinnostuksen kohteita ja luo kompromissin, joka auttaa kumpaakin ymmärtämään toista. Aino ja mummu tuntuvat aluksi olevan epäileväisiä ja vastahankaan, mutta lopulta yritys palkitaan.

4 Haastattelut

4.1 Videoitu haastattelu

Opinnäytetyötäni varten olen haastatellut neljää nuorta matkalaukkulasta henkilökohtaisesti. Haastattelutilanne videoitiin ja se tapahtui matkalaukkulapsille tarkoitettulla leirillä, *Finnish Body Foreign Soul*, jonne minut oli kutsuttu näyttämään lyhytelokuvaani.

Haastattelukysymykset (ks. liite 1) olin koonnut itse ja ne liittyivät Suomeen sopeutumiseen ja kotiutumiseen, sekä käsitteeseen koti. Haastateltavat halusin hieman vanhempien ”isosten” joukosta, iältään he olivat 20-24-vuotiaita. Heidän asemamaansa olivat Etelä-Amerikassa, Aasiassa ja Afrikassa. He ilmoittautuivat vapaaehtoisesti haastatteluun.

Tarkoitukseni oli tehdä teemahaastattelu, jota kuvataan KvaliMOTV:n, eli internetistä löytyvän kvalitatiivisen tutkimusmenetelmien verkko-oppikirjasivuilla seuraavasti:

Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Teemojen puhumisjärjestys on vapaa, eikä kaikkien haastateltavien kanssa välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa. Tutkijalla on haastattelussa mukanaan mahdollisimman lyhyet muistiinpanot käsiteltävistä teemoista, jotta hän voisi keskittyä keskusteluun, ei papereiden tavaamiseen. Teemat voi listata esimerkiksi ranskalaisin viivoin ja lisäksi voi laatia joitakin apukysymyksiä tai avainsanoja keskustelun ruokkimista varten. Teemahaastattelun ei siis tulisi olla pikkutarkkojen kysymysten esittämistä tarkassa järjestyksessä paperilta lukien. Teemoista ja niiden alateemoista pyritään keskustelemaan varsin vapaasti. Teemahaastattelu on sopiva haastattelumuoto esimerkiksi silloin, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista ilmiöistä ja asioista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009)

Itse haastattelutilanteessa olimme kaikki yhdessä, minä ja neljä haastateltavaa. Halusin luoda rentoutuneen, jutustelunomaisen tunteen, jotta haastateltavat eivät jännittäisi kameraa tai minua. Olin lähettänyt heille kysymykset enakkoon, jotta he saisivat hieman pohtia niitä etukäteen.

Haastattelu leirin yhteydessä oli mielestäni onnistunut, sillä kysymäni asiat olivat jo pinnalla eikä vastauksia tarvinnut kaivaa esiin. Nuoret juttelivat minulle ja keskenään avoimesti, yhdessä pohdimme kysymyksiä ja vastauksia ja itsekin kerroin

kokemuksistani. Uskon, että tämä toi minulle uskottavuutta ja luotettavuutta, joka on tällaisessa mahdollisesti arkaluontoisessa asiassa pelkästään positiivista.

4.2 Sähköpostihaastattelu

Halusin kuitenkin lisätä haastateltavien määrää ja laajentaa kysymysten ja vastausten kattavuutta opinnäytetyöhöni paremmin sopivaksi.

Tällä kertaa pidin hyvänä käyttää puolistrukturoitua haastattelua. KvaliMOTV:n verkkosivuilla kuvataan tätä haastattelumuotoa seuraavasti: ”Puolistrukturoitu haastattelu etenee niin, että kaikille haastateltaville esitetään samat tai likipitään samat kysymyksen samassa järjestyksessä” (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2009). Halusin selkeästi rajata haastateltavieni vastaukset tiettyjen teemojen puitteisiin, mutten kuitenkaan käyttää rajallista kyselylomaketta.

Toisen haastatteluosuuden hoidin siis sähköpostitse (ks. liite 2). Lähetin pitkän listan kysymyksiä matkalaukkulapsiystäväilleni, mutta pyysin heitä vastaamaan myös vapaamuotoisesti. Tämän ajatuksen olin saanut Marttisen kirjasta. Hän toteaa: ”Tämä kirja on lasten puheenvuoro. - - Olen yrittänyt niin rehellisesti ja tarkasti kuin mahdollista välittää matkalaukkulasten mielialoja ja kokemuksia.” (Marttinen, 1992, 7) Toivoin siis Marttisen innoittamana, että vapaamuotoinen vastaus kirvoittaisi haastateltavani kertomaan mielialoistaan ja kokemuksistaan syvemmin.

Haastattelukysymykset sisälsivät perustietoja haastateltavasta, ulkomaille lähtemisestä, siellä asumisesta ja Suomen lomista, palaamisesta Suomeen ja lopuksi sekalaista pohdintaa esimerkiksi kodista ja juurista. Sähköpostihaastattelu sisälsi osittain samoja kysymyksiä kuin henkilökohtainen haastattelukin.

Haastateltaviksi halusin yli 18-vuotiaita ja Suomessa jo vuosia asuneita nuoria. Sukupuolella, asemamaalla, lähettäjäjärjestöllä, kuinka kauan asui tai asuiko moneen otteeseen ulkomailla, ei ollut väliä, vain kokemuksilla.

Sähköpostihaastatteluun vastasi yhteensä viisi ihmistä. Kaikki heistä olivat asuneet Afrikassa. Vastajat olivat 18-24-vuotiaita. Neljä vastasi kysymyksiini järjestelmällisesti, yksi kirjoitti vapaamuotoisen pohdiskelun. Kaikki haastatellut vastasivat kaikkiin laatiini kysymyksiin, edes lyhyesti.

5 Haastateltujen matkalaukkulasten paluuprosessi

Keskityn tutkimuksessani matkalaukkulasten kulttuurishokkiin, paluuprosessiin ja sen haasteisiin. Käsittelen kollektiivisesti ryhmää suomalaisia nuoria, jotka ovat muuttaneet ulkomaille vanhempiensa työn perässä. En tee eroa sen perusteella, mitä sukupuolta haastateltavat edustavat, kuinka pitkään he ovat asuneet ulkomailla, missä he ovat ulkomailla asuneet, mistä he ovat lähteneet ja minne palanneet tai minkä ikäisinä muutot ovat tapahtuneet.

Otan matkalaukkulasten analysoinnin ja vertailun pohjaksi Tikan kirjasta kulttuurishokin oireet. Millä tavalla haastattelemanani matkalaukkulapset kokevat ne vai käyvätkö niitä läpi ollenkaan? Mitkä ovat seikat, jotka ovat aiheuttaneet matkalaukkulasten kulttuurishokin? Pitävätkö Tikan luettelemat syyt ja seuraukset paikkansa? Entä miten näitä voi verrata elokuvan päähenkilöön, Ainoon. Lopuksi haluan vielä käsitellä kysymystä: onko matkalaukkulapsi rikastunut vai köyhtynyt ulkomailla asuessaan?

Tikan mukaan varsinainen kulttuurishokki sisältää neljä vaihetta, kuherruskuukauden, kriisin eli kulttuurishokin, toipumisen ja mukautumisen sekä sopeutumisen ja vakaan tilan. Aino hyppää kokonaan kuherruskuukauden yli ja siirtyy suoraan kriisivaiheeseen. Haastattelemanani matkalaukkulapset taas tuntuivat omaavan kaikki nämä vaiheet.

Liite 3 on *matkalaukkulapsi*-lyhytelokuvan käsikirjoitus, joka päättyi kuvattavaksi. Joitain kohtauksia on tosin jäänyt kuvaus- tai leikkausvaiheessa pois, mutta viittaa kohtauksiin niillä numeroilla, joilla ne esiintyvät käsikirjoituksessa.

5.1 Kulttuurishokin oireet

Kun haastattelin neljää nuorta henkilökohtaisesti, en kysynyt heiltä suoraan kulttuurishokista vaan ennemminkin kotiutumisen. Haastateltavien vastauksista, rivien välistä, on kuitenkin löydettävissä joitain kulttuurishokkiin liittyviä kokemuksia ja ajatuksia. Vastaukset koskivatkin yleisesti sitä, millaista elämä on heillä ollut, varsinkin muutaman ensimmäisen vuoden aikana Suomeen muutettuaan, eli siinä vaiheessa kun he ovat toipumis- ja mukautumisvaiheessa tai jopa sopeutuneet ja siirtyneet vakaaseen tilaan. He kertoivat enemmänkin kokemuksistaan ja ajatuksistaan kuin varsinaisista tunteistaan.

Sähköpostihaastatteluun ”palaaminen”-otsikon alle olin kirjoittanut suoran kysymyksen kulttuurishokista: ”Oliko sinulla kulttuurishokkia? Minkälainen se oli ja miten se ilmeni? Miten reagoit siihen?” Tämä tuntui olevan haastateltavilleni vaikealta kysymykseltä. Osasyynä siihen oli ehkä se, etteivät he varmastikaan tienneet termin koko sisältöä ja merkitystä eikä Tikan luettelemia oireita, joista olisi voinut vaikkapa poimia itselleen sopivat luonnehdinnat. Yksi vastaus kuuluukin näin: ”No oli mutta en jotenkin osaa selittää sitä” ja toinen ” En ole varma”.

Eräässä vastauksessa avataan hieman enemmän sitä, miltä on tuntunut muuttaa Suomeen: ”Paluu oli kovin vaikeata, en nähnyt siinä mitään innostavaa. - - Suomeen muuttamisesta minulla on aika hämärät muistikuvat, koska se oli niin rankkaa.”

Yksi haastateltavistani sanoi näin:

Minulla ei mielestäni ollut alussa kulttuuri shokkia. Jotkut maan käytännöt esimerkiksi opiskelua aloittaessa tuottivat vaikeuksia. Välillä tuntui oudolta olla Suomalainen mutta niin eri taustalla kuin muilla. Joskus mietin että tajusivatko ihmiset sitä sillä olin ulkopuolisesti mielestäni tavallinen ja puhun hyvää Suomea. Mietin myös että oliko jotain mitä en ehkä itse tajunnut mutta missä muut huomasivat että olin erilainen esm. sosiaalisessa kanssakäymisessä.

Yksi haastateltavistani sanoo kuitenkin sähköpostihaastattelussa seuraavasti kun kysyin, ”minkälainen oli paluusi? Miten sujuivat ensimmäiset päivät/viikot/kuukaudet?”: ”Oltiin alkuun iloisia mutta sitten kun arki, raha ja terveys huolet tuli ajankohtaisiksi niin se lannisti.” Vaikka ”lannistuneisuus” ei ole yksi Tikan listaamista kulttuurishokin oireista, pitää se mielestäni sisällään paljon varsinkin sosio-emotionaalisia oireita, varsinkin kun se on liitetty arki-, raha-, ja terveyshuoliin. Näitä oireita ovat mielestäni masentuneisuus, pelokkuus, pessimistisyys, turhautuneisuus, vihaisuus, yliherkkyys ja yksinäisyys.

Kysymykseeni ”minkälainen oli paluusi? Miten sujuivat ensimmäiset päivät/viikot/kuukaudet?” sain seuraavantyyppisiä vastauksia. ”Ensimmäiset viikot olivat kaaosta, oli niin paljon muutosta ympärillä. Parin kuukauden päästä oli jo helpompaa.” ”Oikein riehakkaasti, palasin kesällä.” ”Ensimmäiset päivät ja viikot ja kuukaudet olivat ihan samanlaisia kuin lomat Suomessa olivat ennen olleet. Kävin myös sinä kesänä muualla Euroopassa.” Ensimmäinen vastaus viittaa jonkinlaisen

kulttuurishokin kriisivaiheen läpikäymiseen ja siihen, että jotain oireita vastaaja olisi saattanut voida tunnistaa itsessään. Tähän olisi tarvittu kuitenkin lisäkysymyksiä.

5.2 Kulttuurishokin syyt

Selkeitä syitä kulttuurishokkiin takaisin Suomeen muutettaessa haastatteluistani kuitenkin löytyi. Niitä olivat kielimuuri ja tavat, koulu ja oma asema.

5.2.1 Kielimuuri ja tavat

Keskustelu ja keskustelun aloittaminen tuntuvat olevan matkalaukkulapsille tärkeä taito. He itse osaavat sen ja olettavat muidenkin osaavan. Haastattelemanuoret kokivat, että alkuun oli todella vaikea luoda ihmisiin kontaktia. Suomalaiset ovat ujoja ja sisäänpäin kääntyneitä, kuvaili eräs haastateltavistani. Ulkomailla asuessa matkalaukkulapsi on tottunut siihen, että ihmisiä tuli ja meni kotona, mutta Suomessa kukaan ei kutsunut kylään tai käynyt vieraisilla.

Mun ensimmäiset kaverit täällä Suomessa niin ne oli tosi ujoja ja silleen sisään... tai ei ne välttämättä ujoja oo, mutta ne oli silleen erilaisia, et ne ei ollu niin sosiaalisia. Että sitte mun piti, mä esimerkiks yllätyin kovasti siitä, että ku mä kutsuin niitä kylään, ni sit ne ei koskaan kutsunu mua kylään. Siitä mä olin vähän hämmentynyt.

Suomalaisten ujoudesta ja puhekuulttuurista sanoi yksi haastateltavistani näin:

Se on vähän sääliä, että täällä ihmiset ei oo niinku tarpeeks rohkeita puhumaan. Et hei mullois sanottavaa. Mut mä sanon sen. Et ne ei uskalla, ellei ne oo kannissa ja sit ne uskaltaa. Tai siks ne kannäileekin niin paljon, että koska silloin uskaltaa puhua.

Toinen totesi näin:

Esimerkiks lukiossa että ku istutaan niinku ruokapöytään, ni mulle olis ihan luonnollista että kaikki rupeis vaan niinku sillee juttelee ja sillee niinku miten amerikkalaiset toimis, koska mulla oli amerikkalaisii kavereita siellä - - nii se oli musta todella outoo, että sitte niinku oltiin vaan siinä hiljaa ja sitte niinku jonku muutaman minuutin kuluttua ehkä joku saatto avata suunsa. Mutta se niinku sit ku se lähti käyntiin ni kyl sitte ihan keskustelua tuli aikaseks. Se niinku kestää suomalaisten kanssa. Nii, että mä oon ite huomannu, et mä oon monesti se keskustelun alottaja just ruokapöydässä.

Kolmas haastateltavistani kertoi omasta puheliaisuudestaan.

Ystävien kautta sitten niinku tajus, että aha okei että suomalaiset ei niinku puhukaan heti kun ne tutustuu uuteen ihmiseen niin ihan näin paljon miten mä puhuin. - - Just silloin aluks, se varmaan just että niinä ensimmäisinä viikkoina puhu ihan hirveesti kaikille eri ihmisille ja ei huomannu, että siellä koulussa on niitä semmosia ryhmittymiä, että ruokalassa lestadiolaiset istuu eri paikassa ku kaikki muut. Sit oli vaan siinä ihan rennosti kaikkien kanssa.

Yksi huomasi erilaisuutensa siinä, että puhui aluksi enemmän kirjakieltä. ”Aluks siinä, että puhu erilailla. Puhui enemmän kirjakieltä mitä oli niinku oppinu kotona puhumaan.” Se teki hänen olonsa oudoksi ja tyhmäksi, eivätkä kaverit ymmärtäneet, miksi suomalaisen näköinen ihminen puhui ja käyttäytyi niin omituisesti, epäsuomalaisesti. Toisella oli taas niin outo aksentti, että ihmiset luulivat hänen olevan virolainen.

Eräs haastateltavistani totesi, että työssään myyjänä hän on paljon uteliaampi tuntemattomia ihmisiä kohtaan kuin hänen työkaverinsa. Tämän olen kuullut muutamankin matkalaukkulapsen suusta, mukaan lukien itseni. Huomaan, että saatan kertoa tuntemattomille ihmisille joitain henkilökohtaisia asioita itsestäni ja kysellä heiltä myös samantyyppisiä asioita. Joskus sitä saa hämmentyneitä ja hyytäviäkin vastauksia, mutta joskus taas joku innostuu juttelemaan.

5.2.2 Koulu

Yksi haastateltavista oli muuttanut Suomeen yläasteikäisenä. Hän kertoi koulumaailman ongelmista seuraavasti:

Se oli se prosessi tavallaan se yläaste. Se oli siinä vaiheessa ku yläasteella piti käyttäytyä niinku muut, ei saanu erottautua, se on vaan semmonen yleinen periaate Suomessa varsinki. Mutta että ei käyny sellasta, että saa olla niinku erilainen ja yritti kovasti olla niinkuin muut. Vaikka sitte se ei aina onnistunu. - - Must tuntuu, että se väli, kolme vuotta, mä olin ihan jotain muuta mitä mä oon nytte, se yläaste aika oli semmosta.

Aina vähän niinku häpes sitä taustaa. Se johtuu lähinnä siitä, että kun ne muut kaverit oli tosi, saatto niinku pitää itsestään selvänä, että mä tiedän jotain asioita, että no Maija [nimi muutettu] on asunu Israelissa se tietää tän kysymyksen juutalaisuudesta jossain uskonnon kokeessa. Tai no sen isä on pappi, se voi vastata tähän kysymykseen. Ja en mä välttämättä tienny ja sitten rupes silleen hävettään, että enpä kerro enempää, koska tulee tämmösiä noloja tilanteita.

Toinen haastateltava kertoi koulumaailman kokemuksistaan erilaisena tai samanlaisena näin:

Sit jossain vaiheessa tajus, että okei no nythän mä en jotenki oo enää erilainen. Tavallaan ehkä tokana lukiovuonna. Että hei että kaikki kohtelee mua niinku mä olisin ihan samanlainen ku ne. Ja sitte mulle tuli semmonen, että mä haluan olla erilainen ja sit mä otin rastat. Mä ajattelin, että ne rastat niinku tuo semmosen namibialaisen niinku, ees niinku ulkonäöllisesti olis ees. Mut sit nyt myöhemmin tajuaa, et ei se ehkä niin toimi.

Itsellenikin kävi näin. Minulla meni noin puoli vuotta kun huomasin pikkuhiljaa olevani sopeutunut Suomeen ja käyttäytyväni, näyttäväni sekä ajattelevani kuin suomalaiset, joten päätin myöskin antaa hiusteni mennä rastoille erilaisuuteni korostamiseksi.

5.2.3 Oma asema

Oma asema saattaa muuttua monessakin eri mielessä. Eräs haastateltavistani sanoi, että hänestä on tullut tunteellinen ja spontaani ihminen. Molemmat luonteenpiirteet ovat peruja nimenomaan siitä kulttuurista, jossa hän asui ulkomailla. Tuossa kulttuurissa on tapana näyttää kaikki tunteensa eikä peitellä niitä. Ystävillekin saatettiin suuttua ja näyttää vihan tunteita, mutta riidat kuitenkin sovittiin nopeasti. Spontaanisuus ilmenee siinä, ettei hän juurikaan halua suunnitella tulevaa, vaan elää enemmänkin tässä päivässä.

Hänen asemansa suhteessa ystäviinsä on muuttunut kulttuurien erilaisuuden myötä.

...on niin tunteellinen. Kaikki tunteet on pinnassa. Joo, siis mä näytän jos mä oon vihanen, se on ihan, ei kukaan tajua et miks toi käyttäytyy toleen. Mut koska jos mä oon vihanen mä pystyn hillitseen sitä tai jos mä oon surullinen mä pystyn hillitseen kyyneleitä tai jos on hauskaa nii mun on hirveen vaikee hillitä naurua. Just toi temperamenttisuus. Se niinku, siinä on aina erilainen monessa tilanteessa kavereitten kanssa, että tunteet aina pinnassa.

Siinäkin mä oon muuten erilainen, että mä en tykkää suunnitella pidemmän päälle mä haluan niinku tänään keksii et mitä tänään tehtäis. Ja mä oon tosi spontaani sillä tavalla että välillä kavereita vähän ärsyttää, että no mieti nyt vähän aikasemmin.

5.3 Paluun haasteet

Tikan määrittelemät paluuhaasteet ovat lyhykäisyydessään seuraavat:

- Suomessa on tylsää.
 - Kukaan ei halua kuunnella.
 - Milloin me lähdetään takaisin?
 - Mulla ei ole ketään kaveria.
 - Kukaan ei ymmärrä.
- (Tikka, 2004, 83-85)

5.3.1 Suomessa on tylsää

Yksi sähköpostihaastatteluun vastanneista muotoili vastauksensa vapaaseen tyyliin. Hän kirjoittaa mielestäni osuvasti paluun haasteista ja Suomen erilaisuudesta, tylsyydestä.

Aluksi aika kului todella hitaasti ja raskaasti. Etenkin talven tullessa, karu totuus valkeni minulle. Oli kamalan kylmää ja pimeää. Olin tottunut harrastamaan vapaamuotoisesti jalkapalloa tai lentopalloa kuuteen asti illalla joka päivä. En osannut mitään talviurheilulajeja, enkä jaksanut aloittaa mitään säännöllistä joukkueharrastusta, jolloin pelit olisi käyty isoissa saleissa sisätiloissa.. se oli outoa. Enää ei voinut mennä ulos auringon lämpöön lukemaan kirjaa kun siltä tuntui, tai lähteä käymään kaveriporukalla uimareissulla rannalla tai vesiputouksilla. Ulkona ei odottanut auringon lämpö, lauhkea tuuli, tutut luonnon äänet ja tuoksut. Koira ei voinut päästää ulos vapaasti juoksemaan. Ennen ulos lähtöä piti pakkautua paksuihin vaatteisiin, jotka hankaloittivat vapaata liikkumista. Kylmyys ja pimeys ympäröi kaikkialla ja piti keskittyä pystyssä pysymiseen kun koira veti omaa tahtiaan lenkillä ja tieltä oli lumet sulaneet liukkaaksi jääksi. Ei Afrikassa käynyt mielessäköän, että maa voisi olla niin liukasta ettei meinaa edes pystyssä pysyä! Talvella aloin viettää paljon aikaa sisätiloissa TV:n ja tietokoneen ääressä. Aina tuli jotain ohjelmaa telkkarista ja aina kaikki kaverit tavoitti netin ihmeellisestä maailmasta. Lisäksi puhuin puhelimesta useita tunteja päivässä. Tekniikka oli astunut uuteen elämäni.

5.3.2 Kukaan ei halua kuunnella

Sähköpostihaastattelussa kysymykseen, että kuunteliko joku sinua, kun halusit puhua kokemuksistasi, kaikki vastasivat että ystävät tai sukulaiset. Mielenkiintoista oli kuitenkin huomata, että kysyessäni saitko palatessasi sopeutumisen-/ kotiutumispua joltain/jostakin, vastasivat melkein kaikki, että kukaan ei auttanut. Tämä saattaa helposti aiheuttaa palaajalle yksinäisyyden tunteen. Ihmiset tuntuivat olevan kiinnostuneita vain päällisin puolin. Kuunnellaan, jotta saadaan omat tarpeet tyydytettyä, mutta ei kuulla matkalaukkulasten avunhuutoja.

Eräs sähköpostihaastattelun vastaus kuului näin, kun kysyin, että ”kuunteliko joku sinua kun halusit puhua kokemuksistasi? Kuka?”

Ystävät, mutta jo asuessani ulkomailla, olin ajautunut tilanteeseen, jossa tavallaan toisesta maasta puhumista (Suomessa Namibiasta ja vice versa) pidettiin tarpeettomana, outona ja ns. lesoamisena. Tilanne oli tietysti absurdi. Mistä olisin voinut puhua juuri muutettuani Namibiaan, mihin koko elämänsä Suomessa asunut teini voi viitata? Tai vastaavasti palatessani Suomeen (ottaen huomioon, että kahdesa vuodessa ehtii kuitenkin tapahtua yhtä sun toista), mistä silloin olisi pitänyt puhua?

Voin ihan rehellisesti sanoa, että puhuin reissusta vielä pitkään (varmasti pari vuotta paluun jälkeen), mutta nykyään (viimeisinä vuosina) en juuri mainitse asiaa, ellei joku kysy.

Vaikka siis kuuntelijoita saattoikin olla, ei heidän suhtautumisensa matkalaukkulapsen kertomiin kokemuksiin ja tarinoihin ollut odotetunlainen. Aluksi matkalaukkulapsen ollessa kuherruskuukausi-vaiheessa, kiinnostuneita kyllä riittää, mutta kun arki iskee päälle ja todella tarvitsisi kuuntelijoita, he kaikkoavat. Tässä vaiheessa tunsin itsekin, etten kehdannutkaan enää kertoa ihmisille kokemuksistani, sillä he saattaisivat ymmärtää minut väärin ja saattaisin näyttää heidän silmissään ylimieliseltä, jota en vähimmässäkään määrin tunne olevani.

5.3.3 Milloin me lähdetään takaisin?

Haastatteluvastauksista oli huomattavissa kaippuu ulkomaille, omaan asemamaahan tai ihan mihin tahansa muuallekin. Eräs haastateltavista sanoi näin:

Ku on nähny niin paljon, nii sitte vielä mieltii: mulla on vielä niin paljon näkemättä. Mun on pakko päästä ja nähä mitä muita kulttuureja on ja elämäntapoja ja ihmisiä ja missä ne asuu ja mitä ne mieltii ja on jotenki hirveesti tai paljon enemmän sitä kiinnostusta ku on jo nähny kuinka paljon on tarjolla.

Suoranaisesti kukaan ei tuntunut kaipaavan vain ja ainoastaan omaan entiseen asemamaahansa. Muut kulttuurit kiinnostivat yleisesti ja tunne ”maailmaan”, toisin sanoen kolmanteen kulttuuriin, kuulumisesta oli vahva ja lähtemisvietti suuri. Kaikki eivät olleet edes käyneet entisessä asemamaassaan lähtönsä jälkeen.

Haastattelujen perusteella voisinkin muotoilla tämän haasteen uudelleen muotoon: ”milloin me lähdetään?” Tai ”milloin minä lähden?”

Eräs haastateltavista kiteytti ajatuksen näin:

Mullon ainakin vietti koko ajan niinku mennä taas käymään Israelissa kavereiden luona, mutta sit toisaalta hirveesti muuallakin että sen lisäksi et mä oon ollu melkein tai no siis nyt viime vuosina varsinki vuosittain käyny Israelissa, niin on sen lisäksi vielä muita matkoja.

Tikka kirjoittaa kirjassaan lapsen paluuhaasteiden kohdalla: ”Alkuhurmion jälkeen palaaja huomaakin ikävöivänsä takaisin ulkomaille. Lapsi tai nuori saattaa kokea, että paras ratkaisu paluun tuottamiin haasteisiin olisi muutto tuttuun ympäristöön ulkomaille” (Tikka, 2004, 84-85). Yhdessä sähköpostihaastattelun vastauksessa todetaan näin: ” En kuitenkaan, välttämättä ikävöinyt juuri Namibiaan, vaan enemmänkin sitä pakokeinona mikä se oli ollut (tai enemmänkin millaisena sitä oli voinut käyttää).”

5.3.4 Mulla ei ole ketään kaveria

Ulkomailla asumisaika, Suomen lomien pituudet ja niiden välissä olevan ajan pituus sekä mahdollisuus yhteydenpitoon vaikuttavat kavereiden säilymiseen Suomessa. Sukulaisten rooli muodostuu useiden matkalaukkulasten paluussa tärkeäksi. Suomen lomat vietettiin usein sukulaisten kanssa, jolloin he olivat oikeastaan ainoat sosiaaliset kontaktit Suomeen

Itselläni kävi niin, etten käytännössä pystynyt tai halunnutkaan pitää yhteyttä suomalaisiin ystäviini. Kun siis muutin takaisin Suomeen, vielä uuteen kaupunkiin, ei minulla ollut kavereita. Koska olin käynyt lukionkin loppuun Namibiassa, enkä vielä tiennyt mahdollisista tulevaisuuden opiskeluistani mitään, piti minun siirtyä suoraan työelämään. Sain tutun kautta paikan kouluavustajana. Tämä työpaikka ei kuitenkaan ollut hedelmällinen uusien kavereussuhteiden luomiseen, vaikka muuten nautinkin koulussa työskentelystä. Onneksi Tampereella asui paljon sukulaisiani, esimerkiksi serkkuja, jotka olivat suurin piirtein saman ikäisiä kuin minä. Heidän kanssaan vietinkin paljon aikaa, yrittäen päästä suomalaisten nuorten verkostoihin, siinä kuitenkin oikeastaan onnistumatta.

Mistä nuori voi siis saada kavereita muutettuaan? Koulu, sukulaiset, harrastukset ja seurakunta ovat helpoimpia paikkoja kavereiden metsästykseseen. Miten kavereita saadaan, ottaen huomioon matkalaukkulapsen mahdollisen kulttuurishokkitilan? Yksinkertaisesti vain ottamalla itseään niskasta kiinni. Apua voi pyytää esimerkiksi omilta vanhemmilta, sukulaisilta, ystäviltä tai lähettäjäjärjestöltä sitten kun siltä tuntuu.

Sukulaisten läheisyys ja heidän kanssaan aktiivisesti tekemisissä oleminen on helppo tapa nostaa matkalaukkulapsen itsetuntoa ja ”Suomi-minää”.

5.3.5 Kukaan ei ymmärrä

Eräs haastateltavistani totesi, että oli ollut vaikea jutella ihmisten kanssa, sillä hän ei tiennyt pinnalla olevista nuorisoa koskettavista aiheista juurikaan.

Ku sit se on vaikee puhuu ihmisten kanssa. Ku mä en niinku tienny musiikista yhtään mitään, eikä tv-sarjoista, elokuvista niinku mä olin nähny jotain mut ei niin paljon ku kaikki muut sinne minne mä menin. - - Ne ei osannu et miten suhtautuu siihen [minuun], et kysynksä mä vai niinku en huomioi.

Kieli muuttuu jatkuvasti. Pitkään kotimaastaan poissaolevan on vaikea pysyä muutosten tahdissa. Suomalaiset slangisanat, vitsit ja sanaleikit tuottivat yhdelle päänvaivaa. Hän ei meinannut ymmärtää suomalaisia vitsejä ja sanaleikkejä. Vaikka hän puhui kyllä suomea, niin silti sanojen monet merkitykset ja nyanssit olivat unohtuneet.

Mulla on ollu välillä semmonen tyhmä olo sillon jos jotkut on puhunu suomea ja jotain sanoja, mitä mä en oo ymmärtäny jotain niinku slangisanoja tai jotain niinku vaikeempii sanoja, mitä en oo koskaan kuullu ja sitten ne puhuu siitä niinku tosi hauska juttu ja ha haa ja tosi vitsikästä ja mä en niinku tajua. Tai sitten niinku ihan suomalainen vitsi, joka liittyy suomalaiseen kulttuuriin, nii en tajuu. Ni sitte tuntuu niin tyhmältä, et pitäshän mun tää tajuta.

Eräs haastateltavista sanoi, että hänelle oli vaikeaa aluksi ostaa Suomessa junalippu. Ei oikein tiennyt, mitä sanoa ja miten maksaa. Oikeastaan yleensäkin asioiminen tuntui hänestä vaikealta. ”Mulla ehkä kaikki ihan siis kaikki asioiminen. Ku sää meet ja sää ostaat junalipun, ni että mitä siinä sitte sanotaan.”

Olen itse törmännyt ihan samanlaisiin asiointiongelmiin. Olen keskustellut aiheesta sisarusteni ja muiden tuntemieni matkalaukkulasten kanssa ja olemme kaikki samaa mieltä. Toimistoissa asioiminen ja niiden terminologian ymmärtäminen on useille suomalaisillekin vaikeaa, saati sitten sellaiselle, joka on kasvanut ulkomailla, eikä ole moisista laitoksista ikinä kuullutkaan. Kela, työvoimatoimisto, opiskelu, työnhaku, pukeutuminen, julkiset palvelut, harrastukset, kulkeminen jne. ovat kaikki uusia asioita

Suomeen palaavalle nuorelle. Yhteiskunnan rattaista ja toiminnasta pitäisi ottaa selvää, mutta mistä sitä aloittaisi ja kuka siinä auttaisi?

Yksi sähköpostihaastattelun kysymyksistä oli: ”mikä sai sinut tuntemaan olosi sopeutuneeksi?” Vaikka kysymyksessä onkin sopeutumiseen liittyvä asia, oli haastateltavan vastaus mielestäni sellainen, joka selittää kielellisen sopeutumisen haastetta hyvin:

Ehkä se kun alkaa tajuamaan mitä ’polar’ tai ’valio’ tai ’pirkka’ tarkoittavat, tai ’mtv 3’ tarkoittaa tai kun tietää mikä on ’inno’ tai ’halpa halli’, antoivat sellaisen olon että tunnen suomalaisuuden...

Yksi haastateltavista kertoi, että kun hän tuli Suomeen 15-vuotiaana, heillä oli lääkärin maahantulotarkastus. Hänen äitinsä sanoi, että hän voisi itse mennä ilmoittautumaan vastaanottotiskille. Siellä sairaanhoitaja oli kysynyt hänen sosiaalitytöistään, mutta hän ei tiennyt mikä se on.

5.4 Kotiutuminen

Henkilökohtaisesti haastattelemani neljä nuorta totesivat, että suomeen kotiutumiseen menee noin yhdestä kahteen vuotta. Tikan termejä käyttäkseni nämä matkalaukkulapset saavuttivat tuossa ajassa vaiheen neljä, eli sopeutumisen ja vakaan tilan.

Kun kysyin heiltä, mitä heille merkitsee koti, nousivat perhe ja turvallinen paikka jossa asuu esiin kaikkien vastauksissa. Entä mistä he ovat kotoisin? Kaikki oikeastaan tunsivat olevansa suomalaisia, koska passissa lukee niin ja he ovat kaikki syntyneet Suomessa. Eräs kuitenkin sanoi, että on kotoisin asemamaansa kulttuurista (hän oli asunut samassa maassa kuusitoista vuotta!). Haastateltavani kokivat olevansa suomalaisia, vaikka eivät aina osakaan käyttäytyä suomalaisesti.

Yksi haastateltavista sanoi, että ”kotiutuminen on ihan päätös, että mä oon ok sillä lailla ku mä oon... ja mä voin olla se ihminen täällä Suomessakin”. Kaikille se ei kuitenkaan ole näin helppoa, esimerkiksi omalla kohdallani. Minulla meni monta vuotta määrittellä itselleni uudelleen kodin merkitys. Nuorempana olin sitonut sen jollain tavalla kiinni materiaan, koko perheen yhteiseen kotiin sekä turvallisuuden tunteeseen.

Turvallisuuden tunne on minulla säilynyt koko ajan mukana, mutta kun jouduin

luopumaan Suomessa olleesta materiasta ja muutin erilleen perheestä, tuntui, ettei minulla varsinaisesti ollut kotia. Näin oli itse asiassa monta vuotta.

Nyt ihan hiljattain olen kuitenkin ymmärtänyt, että joka tapauksessa jossain vaiheessa elämäni olisin joutunut samanlaiseen tilanteeseen. Olisin Suomessakin muuttanut omaan asuntoon ja jättänyt perheeni ja tavarat taakseni. Läheisten ihmisten tuoma rakkaus, turvallisuus ja huolenpito muodostavat minulle tänä päivänä kodin.

Eräs haastateltavistani sanoi, että kun tajusi mistä hän itse sekä hänen vanhempansa ja isovanhempansa ovat kotoin, se auttoi häntä ymmärtämään, että tämä voisi olla koti. Hän lisäsi vielä, että kun ymmärsi sukunsa sukulaisuussuhteet, sekin helpotti juurien luomista Suomeen ja kotiutumista. ”Se ehkä että tajus, että okei, että omat vanhemmat on kuitenkin täältä Lappeenrannasta (muutettu) ja isovanhemmat on täältä ja nii toi on ton täti ja toi ton setä.”

6 Aidon paluuprosessi

6.1 Kulttuurishokin oireet

Lyhytelokuvan *matkalaukkulapsi* päähenkilö, Aino, muuttaa Suomeen asuttuaan viisitoista vuotta Afrikassa. Hänen lähtönsä tapahtui nopeasti, eikä hänellä ollut tarpeeksi aikaa hyvästellä ystäviä ja paikkoja. Aino muuttaa Suomessa isovanhempiensa luokse. Vaari yrittää kovasti auttaa Ainoa, mutta ei tunnu siinä onnistuvan. Mummu taas sälyttää kaiken Aidon isää kohtaan tuntemansa katkeruuden Aidon harteille, eikä millään tunnu ymmärtävän tai hyväksyvän Ainoa sellaisena kuin tämä on.

6.1.1 Fyysiset oireet

Aino käy elokuvassa läpi kulttuurishokin kriisivaihetta. Fyysisistä oireista voi huomata käsikirjoituksessa ja itse elokuvassa eristyneisyyden. Se ilmenee selkeimmin kohtauksessa kaksitoista, jossa Aino makaa huoneessaan sängyllä ja samaan aikaan viereisessä huoneessa mummu ja vaari keskustelevat ensin keskenään ja sitten oven läpi Aidon kanssa. Edellisessä kohtauksessa Aino oli kaupassa, jossa joutui tekemisiin epäystävällisten ihmisten kanssa, joista yksi oli ”pesunkestävä martta”. Kohdattuun vaikeaan tilanteeseen Aino pakenee ja eristyy suojellakseen itseään. Lisäksi mummun ja vaarin painostus tuntuu Ainosta ylitsempääsemättömältä. Kuitenkin Afrikassa asuessaan hän on oppinut kunnioittamaan vanhempia ihmisiä ja tämä luonteenpiirre on syöpyntynyt häneen syvästi. Tästä syystä Aino päättää kaikesta huolimatta tulla esiin ja kuunnella, mitä mummulla on sanottavana, vaikka dilemma on suuri.

Mahdollista on, että Aidon eristyneisyyteen liittyy myös unettomuutta tai väsymystä. Elokuvassa kuitenkin hypätään ajassa noin viikko eteenpäin juuri siinä hetkessä, kun Aino potee fyysisiä oireita. Emme voi suoraan tekstistä tai siitä, mitä näemme, päätellä Aidon kärsivän edellä mainituista fyysisistä oireista.

6.1.2 Sosio-emotionaaliset oireet

Sosio-emotionaaliset oireet Aidon kohdalla ovat masentuneisuus, kyynisyys, pelokkuus, pessimistisyys, turhautuneisuus, vihaisuus, yliherkkyys ja yksinäisyys.

Yleisesti ottaen Aidon reippaus, omatoimisuus ja sosiaalisuus tuntuvat katoavan Suomeen muuttaessa. Hyvin pitkälti Ainossa on samassa kohtauksessa huomattavissa niin sosio-emotionaaliset kuin fyysisetkin oireet. Masentuneisuus huomataan mummun

sanoessa ”kohta viikko jo, tyttö on aivan mahdoton”. Aino on siis maannut sängyssään lamaantuneena viikon ajan.

Kyynisyys on huomattavissa Ainin kommentissa ”ai niille pesunkestäville vai?” Hän on kohtauksessa yhdeksän saanut ”pesunkestävältä martalta” kritiikkiä erilaisuudestaan ja osaamattomuudestaan toimia tilanteessa, jota pidetään ihan tavallisena. Lisäksi Aino kyynisyys mutta myös pessimistisyys ja pelokkuus nähdään kohtauksessa kolmetoista, jossa hän keskustelee Namutenyan kanssa kaupan ulkopuolella. Aino sanoo, ettei haluaisi mennä Martta-kerhoon vetämään kokkausiltaa, mutta mummu on hänet siihen pakottanut.

Vihaisuus, turhautuneisuus ja yliherkkyys ovat nähtävissä kolmessa kohtauksessa. Ensinnäkin, kuudennessa kohtauksessa, jossa Aino, mummu ja vaari syövät aamupalaa, Aino paukuttaa, että haluaa lääkäriksi. Mummun kyyninen ja epäuskoinen asenne opiskelujen aloittamista kohtaan aiheuttaa Ainossa tunnekuohun. Kun tähän lisätään vielä Ainin pettymys kaurapuuroa ja maitotölkkiä kohtaan, niin sisällä kuohuva viha alkaa luoda muotoaan.

Vastaavat tunteet ilmenevät kohtauksessa yksitoista, joka valitettavasti piti leikata pois tarinankerronnallisen sopimattomuuden takia. Tässä kohtauksessa Aino palaa juuri kaupasta, jossa on tavannut ”pesunkestävän martan”, jonka jälkeen hän on joutunut nuoren miehen tönäistäväksi kaupan ulkopuolella. Kohtauksessa Aino palaa mummulaan paistaa oven kiinni ja potkaisee kenkensä nurkkaan sekä lopuksi heittää vielä kauppakassin, jossa on kaupasta ostetut kananmunat, tiskipöydälle ja ryntää sitten mielenosoituksellisesti omaan huoneeseensa. Aino käyttäytyy luonnolleen sopimattomasti, vastoinkäymisiä on vain ollut liikaa ja hän on turhautunut osaamattomuudestaan.

Kolmas kohtaus, jossa vihaisuus, turhautuneisuus ja yliherkkyys näkyvät, on kohtaus kaksitoista. Aino makaa sängyllä ja yrittää saada afrikkalaista rumpurytmiä päähänsä, mutta ei onnistu siinä. Aikaisemmin elokuvassa, kohtauksessa viisi, Aino on rummuttanut vatsaansa afrikkalaista rytmiä ja saanut siitä helpotuksen ikävänsä. Tämän pienen, mutta lohduttavan toiminnan epäonnistuminen saa Ainossa aikaan turhautuneisuutta. Kun tähän lisätään vielä isovanhempien avun tyrkyttäminen, vieläpä

Ainolle juuri araksi paikaksi muodostuneen Martta-kerhon kautta, on yliherkkä, kyyntäinen ja vihainen reaktio mummun ehdotukseen täysin ymmärrettävä.

Ainon yksinäisyys on nähtävillä elokuvan alkupuolella aina siihen saakka, kun hän törmää uudelleen Namutenyaan kohtauksessa kolmetoista. Hän torjuu läheisiensä auttamis- ja lähestymisyritykset ja vetäytyy omaan kuoreensa. Hän ei edes halua jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan kenenkään kanssa, eiväthän isovanhemmat kuitenkaan ymmärtäisi.

6.2 Kulttuurishokin syyt

Tikka listaa lapsen kulttuurishokin aiheuttajiksi seuraavat asiat: uusi ympäristö, kielimuuri ja tavat, ruokailutottumukset, koulu, oma asema ja rajallinen liikkumisvapaus. Näistä Ainon kohdalla viitataan selkeimmin kielimuuriin ja tapoihin, ruokailutottumuksiin ja omaan asemaan.

6.2.1 Kielimuuri ja tavat

Kielimuuri- ja tapaongelmat ovat näkyvissä kohtauksessa kuusi, jossa Aino ilmoittaa haluavansa lääkäriksi. Tuntematta suomalaista opiskelusysteemiä sen enempää Aino olettaa pääsevänsä opiskelemaan kunhan vaan ilmestyy koululuokkaan oikeaan aikaan. Mummu korjaa asian, mutta tekee samalla Ainon olon tyhmäksi.

Toinen kohta, jossa voi nähdä Ainon kielimuuri- ja tapaongelmat ovat kohtaukset kahdeksan, yhdeksän ja kymmenen, joissa Aino asioi kaupassa. Käsittelen näitä kohtauksia yhtenä tapahtumasarjana. Ensinnäkin Aino kysyy myyjältä, myydäänkö kaupassa omahangua. Hän ei tiedä sanaa suomeksi ja sana tulee Ainoon tuntemalla afrikkalaisella kielellä hänen suustaan kuin vahingossa. Selitykseksi Aino osaa antaa vain sen, että siitä tehdään puuroa. Myyjä vastaa tyyliä, että Ainon tulisi katsoa puurohiutalehyllystä. Aino yllättyy myyjältä saamastaan epäystävällisestä kohtelusta, mutta lähtee kuitenkin etsimään tuotetta. Tässä kohdassa Aino joutuu sekä kielellisiin että tapoihin liittyvään ongelmatilanteeseen. Hän ei osaa selittää, mitä omahangu tarkoittaa suomeksi, mutta myös suomalainen tapa olla töykeä muita ihmisiä kohtaan häkellyttää häntä.

Sitten Aino siirtyy kassalle, jossa kohtaa myyjän töykeyden uudelleen. Aino on vahingossa maksamassa väärällä valuutalla ostoksiaan ja joutuu noloon tilanteeseen, kun ei löydäkään euroja laukustaan. Pikkuhiljaa hänen takanaan olevat ”tavalliset

ihmiset” alkavat ärsyntyä erikoiselta näyttävän nuoren tytön touhuihin ja päättävätkin syyllistää Ainoa hidastelusta ja erilaisuudesta. Tässä kohtaa Aino joutuu huomaamaan erilaisuutensa, mutta myös suomalaisten ihmisten itsekeskeisen ja tönkeyn asenteen. Onneksi afrikkalainen Namutenya auttaa Ainoa hädässä.

Suomalaisten tönkeys Ainoa kohtaan jatkuu vielä, kun kassajonossa ollut nuori mies törmää Ainoon kaupan ulkopuolella niin, että Ainon ostamat kananmunat menevät rikki. Eikä mies edes pyydä anteeksi, johon Aino on Afrikassa tottunut.

6.2.2 Ruokailutottumukset

Ruoka ja ruokailutottumukset ovat oikeastaan yksi elokuvan teemoista. Kohtauksessa kuusi Aino syö sormin kaurapuuroa. Hän on ajatuksissaan Afrikassa, kuvitellen ehkä samalla syövänsä oshithimaa, ja laitettuaan puuroa suuhunsa huomaa, että se onkin jotain muuta. Hän nyrpistää hieman nenäänsä, eikä loppujen lopuksi syö lautastaan tyhjäksi, kuten seuraavassa kohtauksessa käy ilmi. Mummun puuron kaapiminen biojäteastiaan jätettiin kuitenkin leikkausvaiheessa pois, mutta käsikirjoituksesta se vielä löytyy. Käsikirjoituksesta löytyy myös mummun reaktio Ainon sormin syömiseen. Mummu katsoo Ainoa ja Aino ottaakin lusikan käteensä mummun mieliksi. Tarkoituksena on siis näyttää, että mummu ei hyväksy sormin syömistä. Mummun reaktio saattaa kuitenkin sekä käsikirjoituksessa että elokuvassa sekaantua hänen reaktionsa Ainon ilmoitukseen haluta lääkäriksi.

Kohtauksessa kuusi on myös Ainon taistelu maitopurkin kanssa. Hän yrittää avata maitopurkkia, väärältä puolelta, kuitenkin epäonnistuen siinä. Tällainenkin normaaliksi ajateltu toimenpide saattaa hyvinkin olla vaikeaa sellaiselle, joka vuosien ajan on avannut vain maitopulloja tai -pusseja.

Kohtauksen kahdeksan alussa on lyhyt jakso, jossa Aino kuljeskelee kaupan hyllyjen välissä katsellen ja ihmetellen suomalaisia tuotteita. Hän poimii maitohyllystä piimäpurkin, joka on hänelle ihan outo tuote. Myöhemmin samaisessa kohtauksessa Aino ei ymmärrä Namutenyan vitsiä Elovenasta ja ottaa paketin käteensä katsoen sitä – ensimmäistä kertaa elämässään. Nämä Suomessa asuneille suomalaisille niin suomalaiset ja perinteiset ruuat voivat hyvin olla matkalaukkulapsille aivan vieraita.

Kohtauksessa kuusitoista, eli viimeisessä kohtauksessa, ollaan Marttalan kokkausillassa. Ainon esitellään aluksi, jonka jälkeen hän aloittaa selittämällä reseptin ja välineet, jotka

näyttävät olevan martoille aivan uusia. Mummu seuraa Ainon selityksiä hieman epäilevän näköisenä ja vilkuilee samalla muihin marttoihin yrittäen saada selville, mitä he ovat mieltä Ainosta ja hänen esittelemästään ruuanvalmistuksesta. Läpi montaasijakson mummu vilkuilee Ainoa ja yrittää päästä selville hänestä. Aino alkaa selkeästi innostua ruuanlaitosta ja siitä, että edes joku hyväksyy hänet ja on kiinnostunut hänen tiedoistaan ja taidoistaan.

Sitten päästään pöytään syömään. Aino näyttää, kuinka heidän valmistamaansa ruokaa syödään. Mummu on aluksi epäileväinen ja syö lusikalla, mutta kun huomaa Ainon nauttivan tilanteesta ja siitä, että saa olla oma itsensä, päättää mummu yrittää myös sormin syömistä. Tässä kohtauksessa on ehkä enemmänkin kyse mummun ruokailutottumuksista ja epävarmuudesta muita ihmisiä kohtaan. Toki mummu edustaa tässä ihmisiä, jotka eivät hyväksy toisenlaisia ruokailutottumuksia. Huomattava on, että kun katsotaan vain tätä tilannetta, ”periksiantaja” on mummu eikä Aino. Aino saa olla oma itsensä ja mummu hyväksyy sen.

6.2.3 Oma asema

Kun Aino muuttaa Suomeen, on hänen asemansa kodissa ja yhteiskunnassa muuttunut. Afrikassa asuessaan Aino oli ekspatriaattiperheen lapsi, joka sai käydä kansainvälistä koulua, kuten käsikirjoituksen kohtauksesta kuusi käy ilmi. Ainon vanhemmat olivat seuranneet Ainon kasvamista afrikkalaisessa ympäristössä, he tunsivat ja hyväksyivät Ainon luonteen, tavat ja taustan. Isovanhempien luokse muutettuaan Aino kohtaa uuden tilanteen ja suhtautumistavan itseään ja erilaisuuttaan kohtaan. Isovanhemmat eivät nimittäin tunnekaan Ainoa kuten hänet omat vanhempansa.

Kuten matkalaukkulapsilla usein on tapana, Ainokin syyttää omia vanhempiaan sekä lähdöstä ulkomaille että sieltä palaamisesta. Huomaamattaan hän heijastaa tuntojaan isovanhempiinsa, sillä he ovat hänelle paluuhetkellä ne läheisimmät ihmiset. Aino rakentaa ympärilleen muurin luullen siten suojelevansa itseään menetyksiltä, mutta suoja toimiikin päinvastoin. Hän kärsii ikävästä ja oikeastaan itseaiheutetusti siitä, ettei kukaan tunnu haluavan ymmärtää ja kuunnella häntä. Afrikassa häntä kyllä ymmärrettiin ja kuunneltiin.

Yhteiskunnassa hänen tilanteensa on muuttunut myös monella tavalla. Ensinnäkin, Aino ei enää kuulu varallisesti ylempään yhteiskuntaluokkaan, johon ekspatriaattiperheet

usein kuuluvat ulkomailla asuessaan. Kaikkein ei enää ole varaa. Toiseksi, koulutussysteemi on Suomessa erilainen kuin Afrikassa, joten Aino ei yhtäkkiä tiedäkään miten toimia. Häntä ei ole informoitu suomalaisen yhteiskunnan toimintatavoista, vaan hänen on joko oletettu tietävän asia tai ottavan itse selvää Suomeen saavuttuaan. Aino saa kuin saakin sysäyksen uuden koulutussysteemin opetteluun mummultaan, joka kertoo opiskelupaikkoihin olevan pääsykoe. Kolmanneksi, niinkin jokapäiväinen asia kuin kaupassakäynti on Ainolle ongelmallinen kokemus. Hän ihmettelee outoja tuotteita, ei löydä haluamaansa, joutuu suomalaisen työkeyden kohteeksi sekä henkisesti että fyysisesti. Ainon asema suomalaisessa yhteiskunnassa järkkyy, sillä hän ei osaa sen tapoja eikä kieltä.

6.3 Paluun haasteet

Aino käy läpi jokaisen Tikan luetteleman haasteen ja jokainen paluuhaaste tuntuu olevan jollain tavalla kytköksissä toiseen. Tuntuu kuin Aino kiertäisi noidankehää ongelmiansa ympärillä.

Aino pitää Suomea tylsänä paikkana. Hänellä ei ole kavereita ja hänestä tuntuu, ettei kukaan halua kuunnella häntä. Aino tuntuu kuitenkin itse pitävän ihmiset loitolla itsestään, sillä hän on niin pettynyt muutostaan Suomeen, ehkä jopa katkera. Hän rakentaa ympärilleen suojamuurin, eikä päästä ketään sen läpi auttamaan. Koska Aino ei päästä ketään lähelleen, tuntuu hänestä automaattisesti siltä, ettei kukaan halua kuunnella häntä ja että Suomi on tylsä maa, eikä hänellä ole siellä mitään tekemistä.

Kohtauksessa kuusi, Aino on jo päättänyt lähteä takaisin Afrikkaan. Hän on pohtinut eri tapoja mielessään ja päätenyt ratkaisuun, jonka mukaan loppuelämän kannalta olisi järkevintä, että hän lukisi itselleen ammatin, jota tarvitaan maassa, jossa hän asui. Koska hänen isänsä on lääkäri, tuntuu se hänestä helpoimmalta vaihtoehdolta. Ainolla ei kuitenkaan ole mitään hajua suomalaisesta opiskelujärjestelmästä, miten opiskelun voi aloittaa ja kauanko se kestää.

Samanikäisiä kavereita ei Ainolla Suomessa oikeastaan ole. Hän on itsepäisesti päättänyt, että kukaan ei halua kuunnella häntä, eikä siten pystykään luomaan sosiaalista verkostoa. Kulttuurishokin oireetkin lamaannuttavat hänet siinä määrin, ettei minkäänlaisten suhteiden luominen tunnu hänestä mielekkäältä juuri siinä hetkessä. Vaikka Aino yrittää käydä hieman ulkona kaupassa, huomaa hän olevansa liian

erilainen sopeutuakseen takaisin Suomeen. Lisäksi hän tapaa Namutenyan, afrikkalaissyntyisen tytön, joka osaa häntä paremmin suomalaiset tavat. Lähtökohta suomalaisuuteen on kääntynyt pääläelle.

Myös kielelliset ongelmat ja toinen toisensa ymmärtäminen on haastavaa Ainolle. Häntä ei ymmärretä, vaikka hän käyttää itselleen tuttuja sanoja. Eikä Ainokaan ymmärrä ”kotimaansa” käsitemaailmaa ja termejä.

Tällainen noidankehä ympäröi Ainon Suomeen paluuta. Haasteet ovat suuret, eikä Aino pysty toimimaan itse sopeutumisensa eteen, joten isovanhempien on puututtava peliin, auktoriteettinsa voimalla.

7 Tulosten pohdinta ja johtopäätökset

Kysyin johdannossa, ovatko samat luonteenpiirteet, kulttuurishokin vaiheet ja syyt tai paluuhaasteet näkyvissä sekä haastateltavissani että Ainossa, onko heissä mitään samaa ja olenko näin ollen onnistunut välittämään aitoja kokemuksia valkokankaalle.

Kulttuurishokin oireet -osiossa oli eniten nähtävissä eroavaisuuksia haastateltavieni ja Ainon välillä. Ensinnäkin Ainossa on nähtävissä monia Tikan luettelemia kulttuurishokin sekä fyysisiä että sosio-emotionaalisia oireita. Oikeastaan kukaan haastattelemistani matkalaukkulapsista ei kertonut kulttuurishokkinsa oireista. Syynä tähän voi ensinnäkin olla se, että olin haastatteluissani muotoillut kysymykset huonosti. Mikäli olisinkin osannut muotoilla kysymyksen oikein ja kysynyt suoraan, esimerkiksi niin, että ”oliko sinulla joitain seuraavista kulttuurishokkiin liittyvistä oireista”, en välttämättä siltikään olisi saanut suoraa vastausta. Luulen, että ne henkilöt, jotka kokivat kulttuurishokin oireet syvimmin, eivät ehkä itse pysty käsittelemään niitä vielä, saati kertomaan niistä suoraan haastattelussa.

Henkilökohtaisessa ryhmäkeskustelussa, olisi ehkä pitänyt osata luoda vielä luottavaisempi tunnelma ja käyttää haastatteluun enemmän aikaa. Ehkäpä haastattelut olisi pitänyt tehdä yksi henkilö kerrallaan, jolloin luottamus olisi ollut helpompi saavuttaa haastateltavan ja haastattelijan välillä. Tällöin tunteiden käsittely olisi saattanut onnistua.

Ainoa suurempi vastaus liittyen kulttuurishokin oireisiin, oli erään haastateltavan kuvaus omasta tilastaan sanalla ”lannistunut”. Tämän termin totesin sisältävän monta eri Tikan luettelemaa oiretta. Vaikka sain kulttuurishokin oireisiin liittyvän vastauksen vain yhdestä haastattelusta, antaa se vastaus kuitenkin suuntaviittaa matkalaukkulapsen tunteista.

Matkalaukkulapsi onnistuu kuvaamaan monia haastatteluista esille tulleita kulttuurishokin syitä. Sekä haastateltavillani että Ainolla oli vaikeuksia kielen, tapojen uudelleenoppimisen ja oman aseman löytämisen kanssa. Ainolla oli vaikeuksia myös ruokailutottumusten muodossa, joka osaltaan vaikutti hänen kulttuurishokkiinsa ja Suomeen sopeutumiseen. Olin oikeastaan odottanut, että haastateltavieni kanssa ruokailutottumukset olisivat tulleet puheeksi muutenkin kuin kouluruokailutapojen yhteydessä, mutta näin ei käynyt. Myös suomalainen koulujärjestelmä vaikeutti

joidenkin haastateltavieni sopeutumista Suomeen. Aiheesta puhuttiinkin paljon. Ainokin oli tietämätön suomalaisesta koulujärjestelmästä, joka myös vaikeutti hänen omaa asemaansa ja nosti kulttuurishokin oireet pintaan.

Paluuhaasteet olivat Ainolla ja haastateltavillani samat. Kaikki Tikan luettelemista haasteista sopivat heihin. Kokonaisuudessaan takaisin Suomeen muutto on niin monisäikeinen tapahtuma, että haasteita löytyy joka nurkan takaa ihan arkisissakin asioissa. Energia tuntuu kuluvan jokapäiväisiin askareisiin, uuden tai vanhan uudelleenopettelun rinnalla. Uusien sosiaalisten ympyröiden rakentaminen, harrastusten hankkiminen, paikkojen löytäminen ja sinne siirtyminen, jatkuva ikävä jonnekin ja tasapainottelu kahden maan kokemusten välillä saattavat viedä aikaa ja ajatuksia monenkin vuoden ajan, jopa loppuelämän.

Kun Ainon saapumisen ensihetkiä tarkastelee Tikan luettelemien kulttuurishokin vaiheitten valossa, voidaan huomata, että Aino oikeastaan hyppää ensimmäisen kulttuurishokkivaiheen eli kuherruskuukauden yli ja siirtyy suoraan kriisiin. Suurin kriisitilanne kestää hänen kohdallaan vain hetken aikaa, sillä mummun ja marttojen hyväksyntä ja Namutenyan ystävyys auttavat Ainoa pääsemään yhteiskuntaan kiinni. Paljon on vielä edessä, myös ongelmia ja vaikeita tilanteita. Ehkäpä Ainon kuherruskuukausi alkaisikin vasta elokuvan päätöskohtauksen jälkeen.

Ainon kohdalla suuri tekijä kulttuurishokissa oli myös hänen lähtönsä Afrikasta. Voidaan sanoa, että se tapahtui liian pikaisesti, jotta paluu- ja sopeutumisprosessi Suomeen olisi voinutkaan alkaa ”normaalisti”. Haastattelemani nuoret taas olivat tienneet Suomeen paluustaan jo jonkin aikaa ja olivat täten saattaneet jo ennakkoon varustautua lähtöön hyvästelemällä paikat ja ihmiset ja suunnittelemalla hieman edes elämänsä Suomessa.

Kun kävin näyttämässä lyhytelokuvaa matkalaukkulapsille *Finnish Body Foreign Soul* -leirillä, oli heidän ensireaktionansa, että he eivät pysty samastumaan Ainoon. Kuitenkin hetken mietittyään ja keskusteltuaan ryhmässä elokuvasta, alkoi yhtymäkohtia löytyä, esimerkiksi suomalaisten ihmisten tøykeys, sormin syöminen ja hakeutuminen oman asemamaalaisten seuraan.

Vastatakseni luvun alussa esittämiini kysymyksiin: kyllä, olen mielestäni onnistunut välittämään matkalaukkulasten kokemuksia valkokankaalle. Ainossa ja

haastattelemissani matkalaukkulapsissa on myös löydettävissä samoja luonteenpiirteitä ja heillä on samantyyppisiä kokemuksia paluusta ja sen haasteista.

Haastateltavieni määrä oli toki aika pieni, eikä heillä kaikilla ollut selvästi yhdenlaisia kokemuksia. Lisäksi voidaan sanoa, että haastattelut ovat saattaneet olla liian lyhyitä eikä tarpeeksi syväluotaavia, varsinkin videokuvattu haastattelu. Myös kysymystenasettelu olisi voinut olla selkeämpi ja yksityiskohtaisempi. Mutta toisaalta taas vapaamuotoisempikin haastattelu olisi voinut toimia, riippuen varmasti henkilöstä. Ehkäpä siis haastateltavien taustatutkimus ja tarkempi valinta olisi voinut olla paikallaan. Toisaalta tarkoitukseni ei kuitenkaan ollut saada haastateltavia sanomaan tiettyjä, ennalta hakemiani ja Ainoon sopivia, asioita, vaan edetä analysoinnissa haastatteluista saatujen vastausten mukaan.

Oli mielestäni myös tärkeää, että elokuvan käsikirjoitus kirjoitettiin ja elokuva kuvattiin ennen haastatteluja, jolloin Aino muokkautui omien kokemuksieni, tietojeni ja *Matkalaukkulapset* -teoksen perusteella. Tämä antaa luotettavamman analysoinnin mahdollisuuden ja mahdollisuuden selvittää, kuinka paljon henkilökohtainen aihe ja pelkästään haastatteluaineistoon pohjautuva kirja muokkasivat päähenkilöä. Mielestäni Ainosta onnistuttiinkin saamaan hyvin todenmukainen matkalaukkulapsi.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista selvittää miten matkalaukkulasten tausta vaikuttaa heidän paluukokemuksiinsa, esimerkiksi ikä, ulkomailla asumisaika ja -paikka, sukupuoli ja lähtö-, palaamis- tai ajankohta ja -paikka. Lisäksi voisi tutkia sitä, mitä he tarvitsisivat juuri muutettuaan Suomeen ja sitten ryhtyä jonkinlaisiin toimenpiteisiin.

8 Yhteenvetoa

Onko matkalaukkulapsi rikastunut vai köyhtynyt ulkomailla asuessaan? Tämä on mielestäni hyvin vaikea kysymys. Toisaalta tuntuu siltä, että tulevaisuutta ajatellen monikulttuurinen tausta on hyväksi, onhan yhteiskuntamme menossa kansainvälisempään suuntaan. Matkalaukkulapsilla on loistava pohja toimia sillan rakentajina eri kulttuurien välissä ja he pystyvätkin sopeutumaan helposti uusiin tilanteisiin ja ihmisiin. He ovat kiinnostuneita kulttuureista.

Toisaalta matkalaukkulapsi ei välttämättä omaksu yhtäkään kulttuuria täysin omakseen, vaan elää kolmannessa, leijuvassa, kulttuurissa. Tämä saattaa viedä ihmiseltä juuret ja mahdollisesti myös minuuden pois. He ovat tottuneet olemaan muiden ohjailtavissa sekä mahdollisesti myös muiden miellyttäjinä, eikä heillä siis välttämättä ole omaa tahtoa, ainakin siltä saattaa vaikuttaa. Matkalaukkulapsi on helposti pirteä ja reipas, mutta mitä tapahtuu, kun pohja ei enää kestä ja alkaa vajota? Jotenkin on löydettävä tiensä läpi maan pinnalle.

Matkalaukkulapsien kohdalla usein kysytään, omaavatko he juuret vai siivet, onko heillä kumpiakaan vai molemmat. Mielestäni tähän on jokaisen matkalaukkulapsen itse keksittävä vastaus, miten se on hänen kohdallaan. Paljon on kiinni siitä, miten on sinut itsensä kanssa ja kuinka osaa käyttää kokemuksiaan voimavarana vai ovatko ne vain taakka.

Minusta tuntuu siltä, että itselläni on molemmat. Niiden suuruudet ja vahvuudet vain vaihtelevat. Välillä tuntuu siltä, kuin juuret kasvaisivat tiukemmin ja syvemmälle maahan ja päättäisivät puolestani, että nyt jäät paikoillesi, nyt on aika tutkiskella itseä ja kaikkea kokemaasi. Välillä taas tuntuu siltä, että siivet pyrkisivät esiin kuin pienellä linnunpoikasella: viestittäisivät, että lähdehän nyt siitä, nyt on oikea hetki ottaa elämässä uusi suunta, suunta kohti uusia haasteita.

Lähteet

Kirjallisuus

Junkkari, Kaija Maria ja Junkkari, Lari. 2003. *Nykyajan paimentolaiset. Työ ja koti maailmalla.* 1. painos. Keuruu: Otava.

Lehtimäki, Asta. 2008. *Maija-Kaisa. Matkalaukkulapsi.* 1. painos. Ryttylä: Kustannus Oy Uusi Tie.

Marttinen, Ann-Christine. 1992. *Matkalaukkulapset.* 1. painos. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Tikka, Ilona. 2004. *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit.* 1. painos. Keuruu: Otava.

Verkkolähteet

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka. 6.3.3 *Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu.* verkko-oppikirja. Verkko-oppikirja.

[http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html] (Luettu 10.11.2009)

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka. 6.3.2 *Teemahaastattelu.* Verkko-oppikirja.

[http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html] (Luettu 10.11.2009)

TCK Worl proudly presents: Dr Ruth Hill Useem – the sociologist/anthropologist who first coined the term “Third Culture Kid” (“TCK”). TCK World: The Official Home of Third Culture Kids. [<http://www.tckworld.com/useem/home.html>] (Luettu 4.11.2009)

Liitteet

Liite 1

Finnish Body, Foreign Soul – leiri

- kysymyksiä haastateltaville

1. Mitä sinulle tarkoittaa koti?/Määrittele termi: ”koti”.
2. Mistä olet kotoisin?
3. Missä on kotisi tällä hetkellä?
4. Kumpi oli vaikeampaa, lähteminen vai palaaminen? Miksi?
5. Minkälaisissa tilanteissa huomasit olevasi erilainen, kuin ympärilläsi olevat ihmiset?
6. Miten erilaisuus konkretisoitui?
7. Mikä sai sinut tuntemaan, että olet (taas) kotona?
8. Kuinka kauan kestää sopeutua/kotiutua uuteen maahan?
9. Oliko joku konkreettinen asia, joka auttoi sopeutumisessa/kotiutumisessa?
10. Oliko elokuvassa kohtia/tapahtumia joihin pystyit samaistumaan?
11. Toivatko ne tunnelmia/muistoja mieleen? Millaisia?

Liite 2

Kysymykset Elina Kaukosen lopputyötä varten, joka kulkee työnimellä:

Matkalaukkulapsen paluu – Suomeen palaamisen haasteet ja sopeutumisprosessi.

Lyhytelokuvan Aino vs. aidot ja oikeat matkalaukkulapset.

Kysymyksiin voit vastata yksi kerrallaan, järjestelmällisesti, mutta voit myös käyttää niitä suuntaviittana vapaamuotoista pohdiskelua varten. Mikä vaan toimii kohdallasi paremmin. ☺ Kaikkiin kysymyksiin ei suinkaan tarvitse vastata (huomasin nimittäin, että kysymyksiä nousi enemmän esiin, kuin oli tarkoitus...). Toivoisin kuitenkin, että helpottaaksesi urakkaani, vastaisit edes perustieto-kysymyksiin (kysymykset 1-6).

Perustietoa ja lähtöä

1. Minkä ikäinen olet nyt?
2. Missä ulkomailla asuit? Kuinka kauan?
3. Minkä ikäinen olit, kun lähditte? Entä kun palasit?
4. Mistä päin Suomea lähdit ja minne palasit?
5. Onko sinulla sisaruksia? Nuorempia vai vanhempia?
6. Millainen oli lähtösi?
7. Muutitko mielelläsi ulkomaille? Pitikö sinun luopua jostain? Kysyttiinkö sinulta/teiltä lapsilta mielipidettä, ennen kuin muutitte?
8. Annettiin sinun hyvästellä ystävät/sukulaiset/paikat rauhassa, ennen kuin lähditte ulkomaille?

Ulkomailla asuminen ja Suomen lomat

1. Asuitko ulkomailla maalla vai kaupungissa? Millainen oli talonne ja oma huoneesi?
2. Millaista koulua kävit ulkomailla? Pystyitkö käymään koulua kotoa käsin, vai asuitko asuntolassa tms.?
3. Minkälaista oli käydä koulua ulkomailla? Sopeuditko sinne helposti?
4. Olitko ulkomailla asuessasi paljon tekemisissä suomalaisten kanssa? Millä muulla tavalla pidit yllä suomalaisuuttasi?
5. Kun asuit ulkomailla, mikä oli mielikuvasi Suomesta ja suomalaisuudesta?
6. Kävittekö ulkomailla oleskelun aikana Suomessa lomilla? Kuinka usein ja kuinka pitkään olitte kerralla?
7. Missä vietitte Suomen lomat? Oliko teillä koti tai mökki vai kuljitteko ympäriinsä esim. ”sukulaisten nurkissa”?
8. Mikä oli suhde sukulaisiisi, esim. isovanhempiisi, ennen kuin muutitte ulkomaille? Tapasitko heitä Suomen lomilla? Miten he ottivat sinut vastaan?
9. Oliko palaaminen ulkomaille helppoa vai vaikeaa Suomen lomien jälkeen?
10. Oliko sinulla paljon paikallisia ystäviä?

11. Miten suhtauduit paikalliseen väestöön?
12. Kävitkö läpi kulttuurishokin muuttaessasi ulkomaille? Millaisen? Sopeuduitko uusiin oloihin nopeasti/helposti vai et? Mistä se mielestäsi johtuu?
13. Miltä sinusta tuntui asua ulkomailla? Olitko siellä onnellinen? Oliko se hyvää vai huonoa aikaa elämässäsi? Miksi?
14. Voit myös kertoa vapaamuotoisesti asumisestasi ulkomailla. Esim. miltä se tuntui, mitä koit, näit tai teit.

Palaaminen

1. Kuinka kauan olet nyt asunut Suomessa ulkomailta paluun jälkeen?
2. Kun muutit Suomeen, jäikö perheesi/vanhempasi vielä ulkomaille, vai tulitteko kaikki yhdessä takaisin? Mikäli tulit yksin, mihin muutit? Asuitko yksin vai jonkun kanssa? Oliko sinulla joku henkilö, joka toimi ”huoltajanasi” tai muulla tavalla toimitti vanhempien virkaa? Miltä se tuntui? Miksi muutit takaisin Suomeen?
3. Odotitko innolla Suomeen paluuta vai olisitko halunnut jäädä vielä ulkomaille? Täytyivätkö odotuksesi Suomesta Suomeen muuttaessa?
4. Hyvästelitkö ystäväsi/läheiset ihmiset ja paikat ulkomailta lähtiessäsi?
5. Minkälaisessa roolissa koulu/sukulaiset/ystävät olivat sopeutumisprosessissasi?
6. Piditkö erityisen paljon yhteyttä sukulaisiisi, esim. isovanhempiisi? Onko suhde sukulaisiisi muuttanut ulkomailla asumisen johdosta? Miten ja miksi?
7. Olivatko vanhat ystäväsi odottamassa, kun palasit Suomeen? Olitko pitänyt heihin yhteyttä ulkomailla asuessasi? Millainen oli suhteenne ennen kuin lähditte ulkomaille, muuttuiko suhde kun muutit takaisin Suomeen? Miten he ottivat sinut vastaan, kun palasit Suomeen?
8. Saitko Suomeen tullessasi helposti uusia ystäviä? Minkälaisia he olivat? Mitä kautta löysit heidät?
9. Miten tuntemattomat ihmiset suhtautuivat sinuun, kun palasit Suomeen?
10. Kuunteliko joku sinua kun halusit puhua kokemuksistasi? Kuka?
11. Minkälainen oli paluusi? Miten sujuivat ensimmäiset päivät/viikot/kuukaudet?
12. Oliko sinulla kulttuurishokkia? Minkälainen se oli ja miten se ilmeni? Miten reagoit siihen?
13. Saitko palatessasi sopeutumis-/kotiutumisapua joltain/jostain? Miten pääsit mukaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen toimintatapoihin?
14. Minkälaista apua olisit halunnut/tarvinnut? Keneltä?
15. Kauan sinulla meni aikaa kunnes saatoit sanoa, että olen sopeutunut/kotiutunut Suomeen? Vai oletko sitä täysin vieläkin, miksi?
16. Mikä sai sinut tuntemaan olosi sopeutuneeksi? Oliko joku yksittäinen tilanne, jolloin huomasit olevasi sopeutunut Suomeen?
17. Mikä oli Suomeen paluussa haasteellista? Miksi?
18. Voit kertoa vielä vapaamuotoisesti paluustasi Suomeen. Esim. miltä se tuntui, miltä kaikki näytti, mitä koit? Mikä oli vaikeaa, mikä helppoa?

Sekalaista pohdintaa

1. Mitä sinulle tarkoittaa sana: koti? Onko sen merkitys muuttunut ulkomailla asuessasi tai takaisin Suomeen palatessasi?

2. Mistä olet kotoisin?
3. Missä ovat juuresi?
4. Mitä vanhempasi tekivät työkseen ulkomailla?
5. Muuttuiko suhde perheeseesi ulkomailla asumisesta johtuen? Miten ja mistä luulet sen johtuneen?
6. Kumpi oli helpompaa, lähteminen Suomesta vai palaaminen Suomeen? Miksi?
7. Mitä veit, mitä toit mukana?
8. Oletko käynyt maassa, jossa ulkomailla asuit Suomeen palaamisesi jälkeen? Miltä se tuntui?
9. Minne kuulut nyt?

Tässä kohtaa sana on ihan vapaa! Mitä ajatuksia, kokemuksia, konkreettisia tapahtumia sinulle nousee mieleen, kun ajattelet lähtöäsi ulkomaille, siellä asumista ja Suomeen palaamista? Arvostelua ja mielipiteitä saa esittää myös tämän sähköpostihaastattelun suhteen 😊

Kiitos suuresti ajastasi!

Ystävällisesti,

Elina Kaukonen

MATKALAUKKULAPSI

Tuottajan versio

5.1

Minni Leskinen
Näsilinnankatu 4 G 83
33210 Tampere
FINLAND

+358-40-5633787

minni.leskinen@gmail.com

13.4.2008

1. INT. AINON HUONE AFRIKASSA - ILTA

Äänet vievät afrikkalaiseen tunnelmaan. Mustan pimeyden välissä välähtelee kuvia afrikkalaisesta maasta.

AINON (19) kasvot ovat ainoa, mikä näkyy pimeässä. Niitä ruuduttaa vihreä hyttysverkko. Ilme on rauhallinen, jopa onnellinen.

Yhtäkkiä seinän läpi alkaa kuulua Ainin vanhempien riitelyn pätkiä. Ainin isä Pauli on tuohtunut, äiti Merja rauhallisempi. Aino vakavoituu, kuuntelee.

PAULI (O.S.)

Että minä lähtisin ja jättäisin viidentoista vuoden työn tuloksen tänne niiden tuhottavaksi? Sitäkö sinä haluat?

MERJA (O.S.)

Pauli...Minä en ole sun vihollinen.

Kuuluu räsähdys, aivan kuin maljakon rikkoutuessa lattiaan. Isä tuhahtaa.

PAULI (O.S.)

Mika on varannut lennot sen perheelle ylihuomiseksi. Juuri uudet laitteet ja mun anestesia lääkäri pakenee häntä koipien välissä heti kun vähän rytisee.

MERJA (O.S.)

Tuo on nyt jo ihan kohtuutonta. Mikalla on alle kouluikäiset lapset. Ei Sari voi yksin niiden kanssa lähteä.

PAULI (O.S.)

Täällä ei oo kenelläkään enää mitään tajua moraalista. Velvollisuuksista!

MERJA (O.S.)

Minä en pakota sinua lähtemään ja jos sinä jätät, niin jään minäkin. Mutta nyt puhutaankin Ainosta.

Isä hiljenee. Aino kuuntelee tarkkaavaisemmin. Kukaan ei kuitenkaan sano enää mitään. Ainoa vastassa on pelkkä hiljaisuus.

TITLE: MATKALAUKKULAPSI.

2. INT. LENTOKENTTÄ - PÄIVÄ

Aino astuu afrikkalaistyyllisissä vaatteissaan, yhden isomman ja pienen ruskean matkalaukun kera saapuvien ovesta aulaan. Hän katselee ympärillään hääriviä ihmisiä, jotka puhuvat kännykkään, juoksevat ja näyttävät kiireisiltä. Joku tekee töitä kannettavalla. Latte-mukeja ja pukumiehiä.

Aino jää paikalleen aulaan odottamaan ja laskee ruskean pienen matkalaukkunsa viereensä.

3. INT. LENTOKENTTÄ - PÄIVÄ

Aika ja paikka on sama kuin edellisessä kohtauksessa. Kiireiset ihmiset ovat kadonneet. Lentokentän aulassa on rauhallista, oikeastaan ketään ei näy.

Kohtaus on Ainin kuvitelmaa, mutta se tapahtuu kuitenkin samassa tilassa ja ajassa kuin edellinenkin kohtaus.

Nuoren naisen käsi tarttuu ruskean matkalaukun kahvaan. MERJA (30) heittää ruskean pienen laukun päällimmäiseksi täyteen pakatussa matkalaukkukärryssä, jossa on jo valmiiksi kolme suurta matkalaukkuja.

Pieni vaaleatukkainen TYTTÖ (5) juoksenteleee lentokentän isossa aulassa ja nauraa. PAULI (31) nappaa tytön kesken juoksun kainaloonsa ja nostaa tämän ilmaan.

Aino katselee perhettä aulan reunalta, erityisesti pientä vaaleatukkaista tyttöä.

MERJA

Heiluta Ai... tonne noin,
mummulle ja vaarille.

Pikkutyttö vilkuttaa joka suuntaan. Aino vilkuttaa takaisin.

PAULI

Hei hei, ihan väärä suunta.
Katso tuonne ikkunaan.

Pauli kääntää tytön kohti aulan suuria lasiseiniä. Tyttö jatkaa vilkuttamista.

Merja nauraa.

4. INT. LENTOKENTTÄ - PÄIVÄ

Edellisen kohtauksen perhe on kadonnut aulasta. Aulassa jatkuu kiiivas hyörinä Ainin ympärillä, joka näyttää yhä uponneen ajatuksiinsa.

VAARI (75) kävelee reippaasti kohti keskelle aulaa uneksimaan jäänyttä Ainoa.

VAARI

Aino?

Aino ja vaari katsovat hetken toisiaan, halaavat sitten hieman hämmentyneinä.

VAARI

Saitko nukuttua lennolla? Mummu
ei tullut mukaan kun tänään oli

marttojen vuosikokous.

Aino on yhä muissa maailmoissa eikä reagoi vaarin kommenttiin. Vaari tulkitsee Ainin reaktion pettymykseksi siitä, että mummu ei tullutkaan.

VAARI

Älä nyt sitä sure. Mummu on varmasti jo kotona kahvien kanssa odottamassa.

Vaari ojentaa Ainolle kädessään olevan toppatakin. Aino ottaa takin ja vetää sen mekkonsa päälle. Vaari ottaa isomman laukun ja Aino kantaa omaa kulunutta ruskeaa pientä laukkuaan.

Kamera seuraa Ainoa ja vaaria kohtia uloskäyntiä. Takaapäin kuvattuna Aino näyttää epäsuhtaiselta paksussa takissaan ja jalassaan vain sandaalit.

5. INT. MUMMULAN OLOHUONE - ILTA

Aino istuu sängyksi pedatulla vuodesohvalla 50-luvun tyyliin sisustetussa olohuoneessa. Hänellä on sylissään ruskea matkalaukkunsa, jonka hän avaa. Sen sisällä on kaikki tärkeät tavarat siististi riviin pakattuina, omissa minigrip-pusseissaan.

Aino ottaa laukusta pienen suojelusenkelifiguurin, pyyhkäisee sitä vähän hihaansa ja asettaa sen vuodesohvan vieressä olevalle pöydälle.

MUMMU (72) tulee sisään huoneeseen.

MUMMU

Haluaisitko Aino soittaa?

Mummu ojentaa Ainolle kännykän. Aino ottaa sen käteensä.

AINO

Mä en muista sitä halpaa alkutunnusta.

MUMMU

Se on siellä muistissa.

Mummu ottaa kännykän takaisin, valitsee luettelosta numeron ja ojentaa puhelimen takaisin Ainolle.

Aino laittaa kännykän korvalleen ja odottaa.

AINO

Ei ne vastaa.

Ainoa ojentaa puhelimen takaisin mummulle. Mummu ja Aino istuvat vierekkäin hiljaa jonkin aikaa. Kumpikaan ei oikein osaa sanoa mitään.

MUMMU

(Itsekseen) Olisi se Merjakin saanut tulla. Mutta kukapa sitä tällaista vanhaa ihmistä kuuntelee.

(Ainolle) No, yritäpä nyt nukkua. Sinun Aino pitää olla reipas tyttö.

Mummu poistuu. Aino laittaa pitkäkseen vuodesohvan päälle. Kerrostalossa on hiljaista, vain hissinkolina kuuluu rappukäytävästä. Joku vetää vessan.

Aino rummuttelee hiljaa sormillaan vatsaansa. Sormien lyömästä rytmistä alkaa pikkuhiljaa kuulua musiikkia joka voimistuu afrikkalaisten rumpujen kuminaksi.

Fade to black.

6. INT. MUMMULAN KEITTIÖ - AAMU

Keittiön pöydällä hyöryää kolme kaurapuurolautasta. Kahdessa on voisilmä, yhdessä ei. Vaari istuu pöydän ääressä ja lukee lehteä, mummu häärii hellan luona. Aino tulee keittiöön ja istuu pöydän ääreen. Hän näyttää olevan täysin omissa ajatuksissaan. Kukaan ei sano mitään.

Aino alkaa pyöritellä kiinteäksi keitetystä puurosta sormillaan pientä palloa tottunein elkein. Hän työntää ensimmäisen puuropallon suuhunsa. Hänen ilmeensä vääristyy. Kaurapuuro ei maistu.

Vaari kääntelee lehden sivuja. Mummu kaataa kahvia pieniin kuppeihin sivupöydällä.

AINO

Mä haluan lääkäriksi.

Mummulla on kolmannen kahvikupin täyttö kesken. Hänen kätensä heilahtaa ja kahvia läikkyy aluslautaselle.

Mummu kääntyy pöydän ääreen kahvipannua kädessään pitäen ja katsoo Ainoa. Samaan aikaan Aino pyörittelee toista puuropalloa hitaasti.

Aino huomaa mummun katseen sekä samalla lautasensa vieressä olevan lusikan. Hän nuolaisee sormiaan ja ottaa lusikan käteensä mummun mieliksi.

Mummu tuo kahvikupit pöytään ja istuu itsekin alas. Kaikki kolme istuvat pöydän ääressä hiljaa. Aino pyörittelee lusikkaa puurossa.

Aino ottaa käteensä avaamattoman maitopurkin ja avaa sen toisesta päästä. Siivekkeet jumittuvat eikä Aino saa purkkia kunnolla auki. Hän yrittää repiä siivekkeitä varovasti irti.

MUMMU

Kertun tyttärenpoika yritti kolme kertaa lääketieteelliseen mutta ei päässyt.

AINO

Miten niin ei päässyt? Jos se halusi?

Aino yrittää yhä irrottaa maitopurkin siivekkeet mutta ne tuntuvat olevan erityisen tiukassa tänä aamuna.

MUMMU

Ei sinne kaikkia oteta. Pitää olla hyvä ylioppilastodistus ja lukea pääsykokeisiin ahkerasti.

AINO

Kokeisiin? Mutta mä tein niin paljon töitä IB-lukiossa.

MUMMU

Eihän se ole varmaa että he edes hyväksyvät mitään erityistodistuksia.

Koko keskustelun ajan Aino on yrittänyt saada auki maitopurkkia mutta siivekkeiden reunat ovat ennemminkin rikkoutuneet kuin irronneet toisistaan.

Aino luovuttaa ja laittaa maitopurkin takaisin pöydän keskelle ja hörppää kahviaan mustana.

7. INT. MUMMULAN KEITTIÖ - AAMU

Aamiaispöydästä on korjattu pois astiat. Vaari istuu yhä pöydän ääressä ja lukee tv-ohjelmaa lehden takakannesta. Mummu kaapii yhdeltä puurolautaselta jäänyttä puuroa biojäteastiaan.

MUMMU

(mutisee itsekseen) Tällä lailla sitä hyvää ruokaa haaskataan.
(vaarille) Lehdessäkin jo kirjoitetaan että siellä käy vaan huonosti.

VAARI

No eihän tässä ole mitään vielä kirkossa kuulutettu.

MUMMU

Ainokin on aivan kuin isänsä. Sinne sekin on lähdössä susien suuhun heti kun silmä välttää. Ja sinä et sano taaskaan mitään.

Aino on kuunnellut keskustelua kynnyksellä vaarin ja mummun huomaamatta ja astuu nyt keittiöön.

AINO

Mä ajattelin mennä vähän ulos.

MUMMU

Tuo samalla lähikaupasta munia. Voisin tehdä ruuaksi makaronilaatikkoa.

8. INT. LÄHIKAUPPA - PÄIVÄ

Aino kulkee uteliaan näköisenä pienten hyllyjen välissä. Ainolla on käsivarrellaan tyhjä kori.

Ainon vaatetus on hieman liian vähäinen keväiseen säähän. Hänellä ei ole takkia, vain afrikkalaistyylinen mekko.

Ainon lähellä järjesteleee tuotteita hyllyyn tympääntyneen näköinen KASSA (25). Aino kerää rohkeutensa ja puhuttelee kassaa.

AINO

Anteeksi mutta onko teillä omahangua?

KASSA

Anteeks mitä?

AINO

Omahangua, siis mistä tehdään puuroa.

KASSA

No käy kattoon sieltä missä on puurohiutaleita. Seuraava välikkö. Jos siellä ei oo, niin sit ei oo.

Kassa ei tee elettäkään näyttääkseen Ainolle suuntaa. Aino kävelee hyllykön toiselle puolelle ja jää katselemaan hiutaleita.

Yhtäkkiä Ainon viereen ilmestyy afrikkalaissyntyinen tyttö NAMUTENYA (21).

NAMUTENYA

Ei sitä oo kuin jossain erikoisliikkeissä tai noissa isoimmista kaupoissa. Eikö Elovena kelpaa, eiks se sopis hyvin sulle?

Aino ei näytä tajuavan.

NAMUTENYA

Siis se oli vitsi.

Namutenya osoittaa sormellaan Elovena-pakettia, jossa hymyilee blondi nainen. Sitten Namutenya jatkaa kierrostaan. Aino ottaa Elovena-paketin käteensä ja katsoo sitä - ensimmäistä kertaa elämässään.

9. INT. LÄHIKAUPAN KASSA - PÄIVÄ

Kassa vetää lukijan läpi Ainon munakennon.

KASSA

Se olis euron.

Aino ojentaa kassalle afrikkalaistyyylisestä pussukastaan punertavan setelin. Kassa katsoo seteliä ja ojentaa sen takaisin Ainolle.

KASSA

Meillä käy ihan vaan eurot, kuten äsken sanoin.

AINO

Anteeks. Mä luulin että se oli se kymmenen euron seteli. Mulla on se kyllä jossain.

Aino kaivaa pussukkaansa mutta euroja ei tunnu löytyvän. Hän alkaa lopulta etsiä rahaa kassistaan, kaivelee sen syvyiksiä uudestaan ja uudestaan, mutta rahaa ei löydy.

Ainon takana jonossa KESKI-ikäinen nainen (42) alkaa osoittaa hermostumisen merkkejä.

KESKI-ikäinen nainen

Tässä olisi kyllä tavallisilla ihmisillä hieman kiire.

Aino nostaa katseensa kassistaan ja katse osuu naisen pusakan alla olevaan punaiseen t-paitaan, jossa lukee kirkuin valkoisin kirjaimin "pesunkestävä martha".

AINO

Niin varmaan.

Keski-ikäisen naisen taakse on tullut nuori poika (15).

NUORI POIKA

Pääseeks täällä maksaan? Välkkä loppuu ihan just.

AINO (vihaisesti)

Mä oon ihan just menossa.

Aino jatkaa kassin kaivelua.

Namutenya on tullut hetkeä aiemmin kassan läheiselle karkkihyllylle. Huomattuaan Ainon ongelmat hän tulee tämän viereen ja ojentaa kassalle kahden euron kolikon.

NAMUTENYA

Tässä.

Namutenya katoaa takaisin kauppaan. Aino mutisee jotain kiitoksen tapaista, pakkaa munat kauppakassiinsa ja lähtee kaupasta.

10. EXT. LÄHIKAUPAN EDUSTA

Aino tulee ulos ovesta ja huoahtaa syvään kaupan portailla. Yhtäkkiä hänen takaansa tulee NUORI MIES, joka tönäisee häntä kyynärpäällään taskua kaivaessaan.

Aino horjahtaa ja hänen kassinsa tipahtaa maahan. Kuuluu ikävä räsähdys. Aino avaa kassin ja sen sisällä olevan munakennon. Munista suurin osa on säröillä.

NUORI MIES

Sori.

Aino manaa itseksensä.

11. INT. MUMMULAN ETEINEN / KEITTIÖ - PÄIVÄ

Aino tulee sisälle kauppakassinsa kanssa. Hän potkaisee sandaalinsa eteisen seinään ja menee keittiöön.

Mummu selaa keittiön pöydän ääressä keittokirjaa. Aino lyö mitään sanomatta kauppakassinsa tiskipöydälle ja poistuu samantien.

MUMMU

Aino, ei ruokaa saa tolla tavalla
heitellä. Munat menee rikki.

Aino ei vastaa. Muutaman tarmokkaan lattiaan kopisevan askelen jälkeen kuuluu oven pamahdus.

Mummu avaa kassin ja ottaa sen sisältä munakennon. Kennosta valuu tahmeaa munanvalkuaista.

MUMMU

(huutaa) Aino!

12. INT. MUMMULAN OLOHUONE - ILTA

Aino makaa vuodesohvalla tuijottaen kattoon ja mököttää.

Aino yrittää rummuttaa sormillaan vatsaansa mutta hän ei saa päähänsä afrikkalaista rytmiä. Taustalla kuuluu lähinnä pari onnetonta kumausta, mutta Aino ei pääse tunnelmaan.

Olohuoneen oven takaa kuuluu mummun ääni.

MUMMU (O.S.)

Kohta viikko jo. Tyttö on ihan
mahdoton.

VAARI (O.S.)

Eihän tässä nyt mitään hätää ole.
Ymmärtäähän sen että sillä on ikävä.

Mummu koputtaa olohuoneen oveen.

MUMMU (O.S.)

Aino, tuollainen oikuttelu ei käy.
Haluatko että soitan Merjalle? Eikö
niillä muutenkin ole tarpeeksi murhetta?
(vaarille) Minä en jaksa enää. Tekisit
nyt jotain.

VAARI

Aino, tulisitko juomaan meidän kanssa
kahvia jos haen kaupasta jäätelöä? Sitä
on semmoista Aino-nimistäkin.

Mummu katsoo vaaria murhaavasti. Vaarin kommentti ei ollut
aivan sitä mitä hän odotti.

MUMMU (O.S.)

Minulle on Aino sinulle puhuttavaa.
Istun tässä niin kauan että avaat oven.

Mummu istahtaa oven viereiselle tuolille odottamaan. Hetken
kuluttua Aino tulee hiljaa ovesta toiselle puolelle ja jää
odottamaan mummun reaktiota.

MUMMU

No niin. Minä olen puhunut meidän
Martta-piiriläisten kanssa ja me
ajattelimme että sinä tulet ohjaamaan
afrikkalaisen ruokaillan.

Aino katsoo mummua pitkään.

AINO

Niille pesunkestäville? En ikinä.

13. EXT. LÄHIKAUPAN EDUSTA - PÄIVÄ

Aino seisoo lähikaupan edustalla ja tuijottaa sitä
liikkumatta. Hänellä on päällään mummon toppatakki,
kaulaliina ja talvisaappaat sekä päässään pipo. Varustus on
sähän nähden liioiteltu.

Yhtäkkiä Aino huomaa, että kauppa lähestyy sama keski-
ikäinen nainen kuin viimekin kerralla. Aino kääntyy äkkiä
ympäri aikoen paeta paikalta tai vähintäänkin piiloutua
läheisen parkkilippuautomaatin taakse. Kääntyessään Aino
lähes törmää Namutenyaan, joka on tulossa toisesta
suunnasta.

NAMUTENYA

Ai hei. En ollut tunnistaa.

Katselee Ainin vaateetusta hieman huvittuneena.

AINO

Mulla on sulle se kaks euroa, oota hetki.

NAMUTENYA

Unohda.

Tytöt seisovat hetken hiljaa.

AINO

Mun pitää hankkia tarvikkeita marttojen kokkausilta varten.

Namutenya nauraa.

AINO

Ei se ollut mun idea. En minä sinne halua mennä.

NAMUTENYA

Sori. En mä tarkottanut pahalla. Oon mäkin joskus pienempänä ollu jossain kokkikerhossa. Ihan hauskaahan se oli. (pitää hetken tauon) No mutta onnea vaan ostoksille.

Namutenya on jo lähdössä mutta jää katsomaan Ainoa, joka näyttää hieman eksyneeltä.

NAMUTENYA

Jos sä tarviit apua niin sano vaan.

14. INT. MUMMULAN OLOHUONE - ILTA

Aino ryntää sisälle olohuoneeseen isojen kauppakassien kanssa ja on jo melkein kertomassa isovanhemmilleen päivän saamasta käänteestä, kunnes huomaa, että huoneessa ei ole ketään.

Televisio seisoo yksin päällä olohuoneessa ja sieltä tulee uutiset.

UUTISTENLUKIJA (O.S.)

Lääkärit ilman rajoja -järjestön paikallisen edustajan mukaan viime päivien levottomuuksissa on tapettu noin 40 ihmistä. Uhrien kokonaismääräksi on arvioitu 500 henkeä tammikuisten vaalien jälkeen. Aseellisten yhteenottojen laajuudesta on vaikea saada täsmällistä tietoa. Tähän vedottiin

myös YK:n turvallisuusneuvoston istunnossa myöhään keskiviikkoiltana, kun yhteisymmärrystä rauhanturvaajien lähettamisestä alueelle ei syntynyt. Mikäli levottomuudet jatkuvat, poliittinen paine tällä hetkellä alueella olevien alimitoitettujen joukkojen kotiuttamiseksi on suuri.

Aino seisoo olohuoneen ovella. Hänen kasvoiltaan on kadonnut ilo ja hän tuijottaa televisiota kauhunsekaisin

ilmein. Kauppakassit ovat pudonneet Ainin käsistä ja levinneet osin laittialle.

Aino juoksee television luo ja painaa sen kiinni virtanapista.

Vaari ilmestyy Ainin viereen olohuoneeseen. Yrittää vähän taputtaa Ainin olkapäätä epäröiden.

VAARI

Älä sinä tyttökulta turhaan huolestu.
Me Saaran kanssa jo soitettiin Merjalle
ja Paulille. Se on ihan toisella puolella
maata.

Aino haluaa vaaria. Nyyhkäisee. Vaari taputtaa hieman vaivaantuneena pari kertaa lohduttavasti Ainoa selkään.

AINO

Miks kaiken pitää olla näin perseestä?

15. EXT. MARTTALAN EDUSTA - ILTA

Mummu ja Aino kävelevät kassien kanssa kohti Marttalaan. Kumpikaan ei puhu mitään, vilkuilevat lähinnä eri suuntiin.

Mummu on jo menossa sisälle mutta talon edustalla Aino epäröi. Hän katselee ympärilleen kuin etsien jotain.

Aino huomaa lopulta Namutenyan, joka hölkkää kassin kanssa kohti Marttalaan.

NAMUTENYA

Sori. Mä unohduin ettiin meidän
kellarista sitä pöytäliinaa josta
puhuttiin.

Namutenya osoittaa kassiaan.

AINO

Ei se mitään. Kiitos kun tulit.

NAMUTENYA

Tottakai. Mä en oo syönytkaan
pitkään aikaan oshifimaa.

Mummu on jo edennyt Marttalan ovelle ja huutaa Ainolle ovensuusta.

MUMMU

Minä menen jo edeltä sisälle.

AINO

Joo.

Aino ja Namutenya katselevat toisiaan. Aino muuttuu totisemmaksi.

NAMUTENYA

No, mites teillä sujuu?

AINO

En mä tiiä. Mummu vihaa koko maailmaa kun se ei oo sellainen kuin se haluais.

NAMUTENYA

(virnuilee) No sittenhän teillä luulis olevan paljon yhteistä.

AINO

(kimpaantuu hiukan) Etkö sä muka ikinä halua oikeesti kotiin?

NAMUTENYA

Aino. Ei sellasessa paikassa voi tuntee olevansa kotona jos pitää pelätä koko ajan.

Aino ei vastaa.

NAMUTENYA

Aino...

AINO

Mitä sä muka tiedät pelkäämisestä?

NAMUTENYA

Kysy vaan.

Ainoa alkaa vähän hävettää oma reaktionsa. Namutenya ei kuitenkaan ota asiaa niin vakavasti. Hän hymyilee Ainolle.

NAMUTENYA

Mennäänkö?

AINO

Joo. Mennään vaan.

16. INT. MARTTALA - ILTA

Noin kymmenen eri-ikäistä naista on kokoontunut pitkän pöydän ympärille ja kaikkien katseet kohdistuvat Ainoon. Aino näyttää vähän ujolta ja epäluontevalta uudessa tilanteessa.

Marttapiirin vetäjä seisoo pöydän päässä ja esittelee Aion.

MARTTAPIIRIN VETÄJÄ

Meillä on ilo saada tänne tänään Aino, joka ruokaillan kautta esittelee meille millaista elämä on...

MONTAASI:

Aino kokkaa yhdessä noin kymmenen ryhmäläisten kanssa ja heitä opastaen. Kaikki touhuavat iloisesti. Ainon ilmeet muuttuvat iloisemmiksi hetki hetkeltä. Mummu katselee Ainoa hämmästyneenä muodonmuutoksesta.

Lopuksi kaikki kokoontuvat pitkän pöydän ääreen syömään tekemiään ruokia. Kaikki innostuvat kokeilemaan hirssipuuron syöntiä omin sormin - lopulta jopa Ainon mummu. FADE OUT.